

Omaelämäkerrallinen narratiivinen tutkimus
alkoholiongelmaisen äidin lapsen koulussa
selviytymisestä

Anne Tarkka
Kasvatustieteiden tiedekunta
Kasvatustiede
Kevät 2014

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Omaelämänkerrallinen narratiivinen tutkimus alkoholiongelmaisen äidin lapsen koulussa selviytymisestä

Tekijä: Anne Tarkka

Koulutusohjelma/oppiaine: Kasvatustiede

Työn laji: Pro gradu –työ Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 82

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Tutkielman tarkoituksena oli tutkia sitä miten äidin alkoholiongelma heijastui lapsen koulunkäyntiin. Lisäksi tarkoituksena oli tutkia millaisia selviytymiskeinoja oli käytetty mahdollisista koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvistä haasteista selviämiseen. Tutkimus on retrospektiivinen eli tutkittavana ovat aikuiset, jotka ovat eläneet perheessä, jossa äidillä on ollut alkoholiongelma. Tutkimus on toteutettu narratiivisella tutkimusotteella ja tutkimusainestona toimivat kirjoitetut omaelämäkerrat. Tutkimusaineisto on analysoitu narratiivisen analyysin vignettetekniikalla.

Tutkimustulosten mukaan äidin alkoholiongelmallalla ei ole suoraa yhteyttä huonoon koulumenestykseen. Koulumenestystä löytyi niin hyvää, keskivertoa kuin huonoa. Tutkimustulosten mukaan koulunkäyntiä ja opiskelua häiritseviä tekijöitä ja haasteita löytyi erilaisia. Tarinoista nousi keskittymisvaikeuksia, oppimisvaikeuksia, ylivilkkautta ja saamattomuutta. Myös jälki-istunnot ja poissaolot olivat yleisiä. Koulunkäynnin haasteet eivät johtuneet suoraan äidin alkoholiongelmosta, vaan siitä millaisia seurauksia äidin alkoholiongelma aiheutti perheen arjessa ja sitä kautta lapsessa. Äidin alkoholiongelma näytti heijastuneen häiritsevästi enemmän kotona opiskeluun kuin koulumenestykseen tai koulussa viihtymiseen. Äidin kyky huolehtia lapsen koulunkäynnistä oli selvästi heikentynyt alkoholiongelman vuoksi. Koulunkäyntiin liittyvä tuki, kannustus ja auttaminen olivat vähintään vähäistä tai ne puuttuivat kokonaan. Kotona opiskelua häiritsivät perheen riidat, yleinen työrauhan puute, tuen puute, sekä oma pahaolo ja huoli äidistä. Koulukiusaamisen ja äidin alkoholiongelman väliltä ei löytynyt tämän tutkimuksen mukaan yhteyttä.

Tarinoiden kautta löytyi monenlaisia keinoja selvitä haasteista. Useita selviytymiskeinoja kuitenkin yhdisti mahdollisuus päästä pois kotoa ja saada muuta ajateltavaa ja tehtävää. Nämä keinot toimivat voimavarana silloin, kun kodin tilanteet tuntuivat raskailta. Selviytymiskeinoiksi nousivat mielikuvituksen voima, kavereiden tuki, tunteista kirjoittaminen, tietokonemaailmaan uppoutuminen, oma vahva luonne ja persoona, hyvä varhaislapsuus, sekä aikuisen henkilön tuki.

Avainsanat: narratiivisuus, äidin alkoholiongelma, koulunkäynti, opiskelu, selviytyminen

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi__

(vain Lappia koskevat)

Sisällys

1 Johdanto.....	4
2 Alkoholi ja perhe	9
2.1 Alkoholiongelma	9
2.2 Naisen alkoholiongelma	13
2.3 Elämää alkoholiperheessä	16
2.4 Elämää perheessä, jossa äidillä on alkoholiongelma	21
3 Tutkimuksen toteutus	26
3.1 Tutkimusongelma.....	26
3.2 Narratiivinen tutkimusote.....	27
3.3 Omaelämäkerrat aineistona	29
3.4 Aineiston analyysi	31
3.5 Tutkimuksen eettisyys.....	33
4 Tutkimustulokset.....	37
4.1 Skarppaaja Laura.....	37
4.2 Markus ja heikko koulumenestys	44
4.3 Suorittaja-mallioppilas Sini	48
4.4 Keskiuerto-oppilas Inka.....	54
5 Johtopäätökset	60
6 Pohdinta	68
Lähdeluettelo.....	74
Liite 1.....	82

1 Johdanto

Alkoholinkäyttö on Suomessa yleistä ja se kuuluu osaksi niin juhlaa kuin rentoutumistakin, sillä alkoholi vapauttaa ja rentouttaa ihmisiä. Alkoholin nähdään kuuluvan osaksi eurooppalaista kulttuuria. Suomessa on tällä hetkellä alkoholimyönteinen kulttuuri, jossa myös naisen on vaikea olla käyttämättä alkoholia. (Kujasalo & Nykänen 2005, 23.) Viime vuosikymmenien aikana alkoholinkäyttö on lisääntynyt Suomessa paljon. Kasvu alkoi vuoden 1969 jälkeen, kun alkoholilaki muuttui. Ensin miedot alkoholijuomat tulivat päivittäistavarakauppoihin myyntiin ja myöhemmin alkoholia oli saatavilla myös kioskeista ja huoltoasemilta. (Itäpuisto 2008, 13–14.) Suomessa alkoholin kulutus jatkoi tasaisesti kasvuaan, mutta muualla Euroopassa alkoholin kulutuksen kasvu laantui 1970-luvun puolivälin aikana (Österberg 2013, 20). Viiden vuosikymmenen aikana alkoholinkäyttö on kasvanut viisinkertaiseksi (Seppä 2013). Maltillista kulutuksen laskua on kuitenkin näkyvässä, sillä vuonna 2012 alkoholijuominen kokonaiskulutus vähentyi noin 2–3 prosenttia verrattuna vuoteen 2011 (Päihdetilastollinen vuosikirja 2013, 22).

Vaikka alkoholinkäytöstä johtuvien ongelmien nähdään olevan edelleen useimmiten miesten ongelmia, myös naisten alkoholinkäyttö on lisääntynyt huomattavasti. 1960-luvun loppupuolella keski-ikäisistä naisista 39 prosenttia ei käyttänyt alkoholia ollenkaan, kun 2000-luvulla heitä oli enää vain 4 prosenttia. (Hiltunen, Kujala & Mattila 2005, 9.) Naisten alkoholinkäytön lisääntymiseen ovat vaikuttaneet muun muassa naisten siirtyminen työelämään, sekä tähän liittyvä naisten ja miesten roolien tasa-arvoistuminen (Holmila 1992, 8 & Kornblum, Julian 2009, 107–108). Tyttöjen alkoholinkäytön lisääntyminen tulee esille puolestaan nuorten alkoholinkäytössä tapahtuneista muutoksista. Alaikäisten nuorten humalahakuinen juominen lisääntyi ja raittiiden määrä väheni 1980- ja 1990-lukujen aikana. Vuosituhannen vaihteessa näiden nuorten alkoholinkäytössä on tapahtunut käänne. Nuorten raittius on yleistynyt huomattavasti ja humalajuominen vähentynyt. Samantapaista muutosta ei ole

kuitenkaan tapahtunut täysi-ikäisillä nuorilla. Huonolta tilanne näyttää etenkin täysi-ikäisillä tytöillä, sillä heidän humalajuominen on lisääntynyt ja raittius vähentynyt vuosituhannen vaihteen alusta. (Karlsson, Kotovirta, Tigerstedt & Warpenius 2013, 23.) Tilanne on huolestuttava, sillä Itäpuiston (2008, 16) mukaan naisten alkoholinkäyttö on suurimmillaan lastenhankintaiässä.

Alkoholinkäytön lisääntyminen näkyy myös perheissä, sillä vanhempien alkoholinkäyttö on jatkuvasti kasvanut. Liiallisesta alkoholinkäytöstä kärsii *Lasinen lapsuus* – kyselyn mukaan jopa 23 prosenttia lapsista. Kasvun huomaa, kun vertaa lukua vuoteen 1994, jolloin se oli 16 prosenttia. (Roine, Ilva & Takala 2010, 11.) Suomessa kymmenentuhannet lapset elävät perheissä, joissa käytetään liikaa alkoholia. Alkoholinkäytöstä aiheutuneet ongelmat tulevat esiin usein kiertoteitä. Lapsilla menee huonosti koulussa, itsetunto on huono ja he kärsivät yleisesti sopeutumisongelmista. Ongelmat voivat jatkua monissa tapauksissa jopa aikuisuuteen asti. (Peltoniemi 2003, 53.)

Vanhemman alkoholiongelma on monella tapaa lasta vahingoittavaa. Tutkimuksia vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksista lapseen on tehty Suomessa vähän. Aihetta on tutkinut esimerkiksi Itäpuisto (2001, 2005, 2008). Itäpuisto on tutkinut millaisia kokemuksia on lapsilla, jotka ovat eläneet alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Lisäksi Itäpuisto on tutkinut alkoholiongelmaisen lapsen selviytymistä, sekä sitä millaisia keinoja voidaan hyödyntää lasten auttamisessa. Pirskasen (2011) tutkimuksen näkökulma liittyy puolestaan alkoholiongelmaiseen isään. Hän on tutkinut miten alkoholiongelma on vaikuttanut isä-poika-suhteeseen. Äidin alkoholiongelman vaikutuksia lapseen on tutkittu vielä vähemmän. Aihetta on tutkinut esimerkiksi Karvo (2008) pro gradu tutkielmassaan. Karvo on tutkinut alkoholiongelmaisen äidin lapsen kokemuksia. Hänen tavoitteenaan oli lisätä lapsen näkökulman hyödyntämistä auttamistyössä. Enemmän tutkimustietoa löytyy raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutuksista lapseen. Lisäksi tutkimustietoa löytyy runsaasti siitä, miten alkoholinkäyttö vaikuttaa käyttäjään itseensä, eikä

niinkään siitä miten se vaikuttaa hänen läheisiinsä (Room, Ferris, Laslett, Livingston, Mugavin & Wilkinson 2010, 1854).

Kujasalon ja Nykäsen (2005, 66) mukaan alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen ongelmat tulevat esiin koulussa, lasten leikkiessä, sekä siinä miten lapsi suoriutuu eri ikään kuuluvista kehityshaasteista. Tutkimustietoa siitä miten vanhemman alkoholiongelma vaikuttaa lapsen koulunkäyntiin, ei kuitenkaan löydy paljoa. Immonen-Mokko (2010) on tehnyt alkoholiperheen lapsen koulussa, opinnoissa ja myöhemmässä elämässä selviytymisestä pro gradu tutkielman. Immonen-Mokko tutki miten alkoholiongelmainen vanhempi oli vaikuttanut lapsen kokemuksiin, sekä selviytymiseen koulussa, opinnoissa ja myöhemmässä elämässä. Lisäksi hän selvitti opettajien ja koulukuraattorien kautta sitä huomataanko alkoholiongelmaisen vanhemman lapsi koulussa ja ovatko auttamiskeinot riittävät. Aihetta olisi syytä tutkia enemmän, sillä Hyttisen (1990, 61) mukaan lapsen perheen arjessa tapahtuvat asiat heijastuvat myös perheen ulkopuolelle, esimerkiksi päiväkotiin ja kouluun.

Tutkimukseni tarkoituksena on tutkia miten äidin alkoholiongelma on heijastunut koulunkäyntiin ja kotona opiskeluun. Lisäksi tutkin sitä millaisia selviytymiskeinoja on käytetty mahdollisista koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvistä haasteista selviämiseen. Tutkin aikuisia, jotka ovat eläneet perheessä, jossa äidillä on ollut alkoholiongelma. Tutkimukseni eroaa tutkimusmenetelmällisesti Immonen-Mokon tutkimuksesta. Hän toteutti tutkimuksensa kyselylomakkeella ja haastattelulla, minä puolestaan omaelämäkertojen kautta. Lisäksi tutkimukseni eroaa Immonen-Mokon tutkimuksesta siten, että rajaan tutkimukseni vain äidin alkoholiongelmaan liittyviin kokemuksiin. Tutkimukseni rajaaminen äidin alkoholiongelmaan kiinnostaa minua, sillä äidin merkitys ja rooli perheen arjen ylläpitäjänä ja lasten kasvattajana on usein isän merkitystä suurempi (Holmila 1992, 48). Lisäksi Itäpuisto (2005, 88) toteaa alkoholiongelmaisen sukupuolella olevan merkitystä lapsuuden kokemuksissa.

Tutkimusmenetelmänä käytän narratiivista tutkimusta. Aineistoksi valikoituivat kirjoitetut omaelämäkerrat. Niiden kautta tutkittavien oma ääni pääsee hyvin esille, sillä he voivat kertoa vapaasti tuntemuksistaan ja kokemuksistaan. Tutkimus on retrospektiivinen, eli tutkin aikuisia, jotka ovat lapsuudessaan eläneet perheessä, jossa äidillä on ollut alkoholiongelma. Tutkimusaiheen herkkyyks ja arkaluontoisuus vaikuttivat siihen, että rajasin tutkittavat aikuisiin. Itäpuiston (2008, 22) mukaan vanhemmat pyrkivät piilottamaan alkoholiongelmansa, minkä vuoksi he usein kieltävät lasten osallistumisen tutkimuksiin. Lisäksi alkoholiongelma aiheuttaa häpeän tunteita koko perheessä. Häpeään sidotut perheenjäsenet ovat Suontausta-Kyläinpään (2008, 85) mukaan lojaaleja säännöille, jotka tukevat alkoholiongelman kieltämistä perheessä: ”Älä puhu, älä tunne, älä luota!”. Olen pohtinut aikuisten näkökulman toimivan tutkimuksessani myös sen vuoksi, että aikuisten voi olla helpompi kertoa henkilökohtaisista kokemuksistaan. He ovat elämän aikana ehtineet käsitellä ja sisäistää tapahtuneita.

Tutkimukseni on tärkeä, sillä aihe on ajankohtainen naisten alkoholiongelmiensa lisääntyessä. Lisäksi aihetta on tutkittu vähän. Koen, että tutkimukseni kautta monet samassa tilanteessa elävät voivat jollakin tapaa samaistua tilanteeseen ja löytää keinoja selvitä hankalasta elämäntilanteesta. Itäpuisto (2003, 32) toteaaakin, että vaikka jokaisen ihmisen elämä on ainutkertainen, on se monella tapaa samanlainen kuin toisten vastaavassa asemassa tai tilanteessa eläneiden ihmisten (Itäpuisto 2003, 32). Tutkimustieto aiheesta on hyödyllistä, sillä tieto siitä miten äidin alkoholiongelma heijastuu lapseen voi olla perusteena päihdepolitiikalle, sekä päihdehaittojen ehkäisevälle toiminnalle. Jos alkoholinkäyttöä käyttöä saadaan vähennettyä yhteiskunnassamme, vaikuttaa se myös vähentäen lasten kokemia haittoja. (Holmila, Raitasalo, Autti-Rämö & Notkola 2013, 36.) Aihetta olisi syytä tutkia laajemminkin, sillä sitä kautta myös opettajat saisivat lisäymmärrystä aiheesta. Opettajien lisäksi ymmärrystä tarvitsevat myös muut kouluympäristössä toimivat, kuten koulukuraattorit, kouluterveydenhoitajat ja koulunkäynninohjaajat. Tutkimustiedon kautta voidaan

ottaa paremmin huomioon koulussa ne lapset, joiden koulunkäyntiä häiritsee jollakin tapaa vanhemman alkoholiongelma.

2 Alkoholi ja perhe

2.1 Alkoholiongelma

Liiallisesta alkoholinkäytöstä puhuttaessa käsitteet vaihtelevat kirjallisuudessa paljon. Yleisin käsitteistä on alkoholismi. Ongelmallisena alkoholismin käsitteessä on nähty sen oletus sairaudesta. (Itäpuisto 2005, 15.) Alkoholismi-käsitteen lisäksi käytetään muun muassa käsitteitä alkoholiriippuvuus, alkoholiongelma, alkoholiaddiktio, päihderiippuvuus tai päihdeongelma. Käytän tutkimuksessani käsitettä alkoholiongelma puhuttaessa liiallisesta alkoholinkäytöstä. Itäpuisto (2005, 16) toteaa käsitteen alkoholiongelma olevan käsitteistä vähiten negatiivisia ajatuksia herättävä. Tarkoitukseni on jättää lukijan varaan se, pitääkö hän alkoholiongelmaa sairautena vai ei. Sen määrittelyminen ei ole tutkimukseni kannalta olennaisinta.

Tieteellisessä tutkimuksessa alkoholiongelman määrittelyminen ei ole kovin selkeää. Rajat liiallisessa alkoholinkäytössä ovat historiallisesti, kulttuurisesti ja eri ihmisten välillä liukuvia. (Itäpuisto 2005, 15.) Itäpuisto (2008, 18) toteaa normaali alkoholinkäytön ja alkoholiongelman muodostavan jatkumon, jossa käyttäjä voi kulkea elämänsä aikana enemmän tai vähemmän ongelmalliseen suuntaan. Koski-Jänneksen ja Hännisen (2004, 10) mukaan alkoholiongelman vaikeusasteeseen vaikuttaa muun muassa se miten suuria menetyksiä alkoholiongelmainen on kokenut alkoholinkäyttönsä vuoksi.

Alkoholiongelmalle löytyy monia määritelmiä. Lääketiede määrittelee sen aivojen kemialliseksi riippuvuudeksi. AA-liike puolestaan määrittelee alkoholiongelman allergian kaltaiseksi sairaudeksi, joka ei parane, vaan on parhaimmillaan oireeton. Tiedeyhteisössä ei kuitenkaan olla yksimielisiä sairaus määrittelystä. Sairaus käsitystä on horjuttanut muun muassa se, että

suurin osa alkoholinkäytön lopettajista tekee sen itse ilman hakeutumista hoitoon. (Itäpuisto 2008, 19.) Sairauskäsityksen sijaan alkoholiongelman voidaan nähdä olevan jonkin muun ongelman seuraus, esimerkiksi vaikean elämäntilanteen tai vastoinikäymisten. Tällöin ongelmaan haetaan helpotusta alkoholista. (Itäpuisto 2001, 52.)

Ajan mittaan alkoholista tulee elämää ohjaava tekijä, jota on vaikea hallita ja lopettaa (Kiiamaa 2013, 44). Alkoholinkäytöstä voidaan puhua ongelmakäyttönä silloin, kun juomiseen liittyy jokin haitta, tai silloin kun henkilöllä on huomattava riski alkoholinkäytön haittoihin. Alkoholinkäyttö voi olla liiallista, vaikka siihen ei liittyisi riippuvuutta. Alkoholinkäytöllä on lukuisia haittavaikutuksia käyttäjään itseensä. Haitat voivat olla terveydellisiä, sosiaalisia tai taloudellisia. Ne voivat kohdistua joko henkilöön itseensä, hänen läheisiin tai laajemmin koko yhteiskuntaan. (Kiiamaa, Liianmaa, Seppä, Alho ym. 2010, 8 & 12.)

Fyysiseen terveyteen alkoholiongelma voi vaikuttaa aiheuttaen käyttäjälle erilaisia oireita esimerkiksi uniongelmia, sydänhäiriöitä tai maksasairauksia. Pitkään jatkunut alkoholinkäyttö voi aiheuttaa pahimmillaan aivokudoksen surkastumista ja dementiaa, jota kutsutaan alkoholidementiaksi. Alkoholiongelma näkyy myös psyykkisen terveyden alentumisena aiheuttaen muun muassa ahdistuneisuutta, tunne-elämän tasapainottomuutta tai erilaisia pelko- tai paniikkioireita. Ihmissuhteisiin alkoholiongelma vaikuttaa tehden niistä haastavia ja vaikeita. Ne voivat olla epäaitoja, epärehellisiä ja perustua hyväksikäyttöön tai hyväksikäytetyksi tulemiseen. Ihmissuhteet voivat kapeutua pelkästään muihin alkoholinkäyttäjiin. Uusien pitkäaikaisten ihmissuhteiden tai kestävän parisuhteen luominen voi olla vaikeaa. (Hiltunen, Kujala & Mattila 2005, 64–78.) Alkoholiongelma voi heijastua myös avioliittoon. On todettu, että usein avioliitot, joissa toinen osapuoli on alkoholiongelmainen päätyvät ongelmiin esimerkiksi pettämiseen tai avioeroon. (Kornblum & Julian 2009, 113.)

Henkilökohtaiset mielipiteet alkoholiongelman syntymisestä tai liiallisen alkoholinkäytön rajasta vaihtelevat paljon eri ihmisten välillä. Mielipiteisiin vaikuttavat ihmisten erilaiset arvot ja asenteet. (Hyttinen 1990, 45.) Mielipiteiden erot näkyvät myös perheiden välillä. Yhdessä perheessä alkoholiongelmana nähdään viikonloppuisin tapahtuva alkoholinkäyttö, toisessa satunnaisesti toistuvat juomaputket, ja kolmannessa perheessä alkoholiongelmana nähdään vasta jatkuva juominen, jossa selviä päiviä on vähän. (Holmberg 2003, 10.) Myös lasten ja vanhempien käsitykset alkoholiongelma-eroavats usein toisistaan. Humalajuomista pidetään maassamme aikuisten keskuudessa yleisesti hyväksyttynä. Lapset voivat puolestaan kokea jo satunnaisen vanhemman humaltumisen ja siihen liittyvän käyttäytymisen muuntumisen ongelmalliseksi. Kaikkein suurin kuilu alkoholiongelman määrittelyssä on lapsella ja alkoholinkäyttäjällä. Juova vanhempi voi kieltää kokonaan alkoholinkäytön, tai siitä aiheutuneet ongelmat. (Itäpuisto 2008, 29.)

Suomessa on tällä hetkellä myönteinen alkoholikulttuuri. Kujasalo ja Nykänen (2005, 23) toteavat, että nykyään alkoholin ottaminen on normaalia ja sen sijaan ottamattomuus saatetaan nähdä outona. Alkoholimyönteinen kulttuuri voi luoda paineita alkoholinkäytölle, sillä alkoholi kuuluu usein niin juhlaan, lomaan kuin seurusteluunkin. Alkoholinkäytön nähdään olevan normaalia naisellekin. (Kujasalo & Nykänen 2005, 23.) Myös Itäpuiston (2008, 16) mukaan raittiit ihmiset kokevat alkoholimyönteisen kulttuurimme vuoksi jopa painostusta alkoholinkäyttöön, sekä ulossulkemista sosiaalisista tilanteista. Myönteisestä alkoholikulttuurista huolimatta Nätkin (2009, 75) toteaa, ettei alkoholin nähdä edelleenkään kuuluvan perheelliseen kotiin. Ongelma on kuitenkin hälyttävä, sillä Itäpuiston (2008, 17) mukaan Suomi kuuluu maailman johtaviin alkoholikuluttajamaihin. Myös alkoholinkäytön haittoja tarkastellessa maamme kuuluu kärkijoukkoon.

Tilanteet vaihtelevat tapauskohtaisesti, mutta alkoholilla on todettu olevan yhteyttä alkoholinkäyttäjän altistumiseen väkivaltaisuuteen ja rikollisuuteen. Väkivaltaiseen käyttäytymiseen ja rikollisuuteen altistuminen riippuvat

alkoholinkäyttäjän kulttuurisista käytöstavoista, geneettisistä tekijöistä, sekä siitä kuinka suurta alkoholin kokonaiskulutus on. Yhteys alkoholin ja ongelmakäyttäytymisen välillä on kuitenkin selvä, sillä Suomen tilastojen mukaan juopuneita ovat olleet 80 prosenttia henkirikoksen tekijöistä, 70 prosenttia pahoinpitelijöistä ja noin 50 prosenttia ryöstöjen tekijöistä. Myös perheväkivallassa alkoholi on altistavana tekijänä. (Lauerma 2013, 74–75.)

Alkoholinkäytön aiheuttamiin ongelmiin on herätty, sillä vuonna 2003 on vahvistettu Suomen alkoholipolitiikan perustavoitteeksi alkoholilain mukaisesti alkoholista aiheutuvien haittojen vähentäminen. Keskeisenä tavoitteena on lasten ja perheiden hyvinvoinnille aiheuttamien haittojen vähentäminen, sekä alkoholin kokonaiskulutuksen vähentäminen. Näitä linjauksia on tuettu muun muassa hallituksen vuonna 2006 antamalla lakipaketilla, jonka tarkoituksena oli vähentää alkoholista aiheutuneita haittoja. Lisäksi linjauksia on tuettu kansallisilla alkoholiohjelmilla vuosina 2004–2007 ja 2008–2011, sekä tehostamalla ehkäisevää päihdetyötä. Alkoholista aiheutuvien haittojen vähentämistä on edesautettu myös useilla alkoholijuomien veronkorotuksilla, esimerkiksi vuosina 2008, 2009 ja 2012. (Päihdetilastollinen vuosikirja 2013, 18.) Myös alkoholijuomien mainontaa on säädelty esimerkiksi televisioissa ja elokuvateattereissa (Päihdetilastollinen vuosikirja 2011, 18). Kahdenkymmenen vuoden aikana ihmisten asenteet alkoholipoliittisiin rajoituksiin ja tiukennuksiin ovat parantuneet. Selvästi suurempi osa väestöstä tukee linjauksia kuin kaksikymmentä vuotta sitten. (Päihdetilastollinen vuosikirja 2013, 19.)

Myös lisääntyneisiin vanhempien alkoholiongelmiin haittoihin on herätty. Vanhempien alkoholiongelmasta aiheutuneisiin haittoihin on kehitetty *Lasinen lapsuus* -hanke. Se on maassamme vuonna 1986 käynnistetty projekti, joka jatkuu edelleen tänä päivänä. Tutkimuksen keskipisteenä ovat ne lapset ja aikuiset, jotka ovat lapsuudenkodissaan kärsineet alkoholin tai muiden päihteiden liikkakäytöstä. *Lasinen lapsuus* -hankkeen alla on julkaistu ja julkaistaan edelleen lukuisia artikkeleita, aineistoja, esitteitä ja kirjoja. Sen antiin ovat kuuluneet myös vuosina 1994, 2004 ja 2009 toteutetut väestökyselyt, sekä

internet-sivusto Varjomaailma, joka pyrkii auttamaan vanhemman alkoholiongelmasta kärsineitä nuoria. (Peltoniemi 2010, 4 & Saarto 2010, 6.)

Vaikka alkoholin aiheuttamiin haittoja vastaan on tehty erilaisia toimenpiteitä, on tehtävää edelleen. Esimerkiksi tällä hetkellä ajankohtaisessa keskustelussa on ollut lisääntynyt alkoholijuomien matkustajatuonti. Terveysten ja hyvinvoinnin tilastokeskuksen julkaiseman raportin mukaan vuonna 2013 alkoholijuomien tuominen ulkomailta on lisääntynyt 15 prosenttia verrattuna vuoteen 2012. Matkustajat olivat tuoneet ulkomailta vuonna 2013 yhteensä noin 75 miljoonaa litraa alkoholijuomia. Alkoholijuomien tuonti oli lisääntynyt kaikissa juomaryhmissä, mutta eniten kasvoivat siiderien ja long drink- juomien tuonnit. (Alkoholijuomien matkustajatuonti 2013, 1.)

2.2 Naisen alkoholiongelma

Yksi suurimmista juomiskulttuurimme lähihistoriassa tapahtuneista muutoksista on naisten alkoholinkäytön lisääntyminen. (Simonen 2013, 9). Vaikka edelleen suurin osa alkoholinkäyttäjistä on miehiä, on naisten juominen lisääntynyt huomasti viime vuosikymmenien aikana. Suomessa vuonna 1969 naisista oli kokonaisuudessaan raittiita 49 prosenttia, vuonna 1992 puolestaan 17 prosenttia ja vuodesta 2000 eteenpäin enää vain noin 10 prosenttia. Ongelma näkyy myös monessa perheessä ja se on lasten kannalta huolestuttavaa. (Holmila, Huhtanen, Matikainen, Mäkelä & Virtanen 2009, 106.) Vuonna 2003 Suomessa oli noin 3600 alkoholiongelmaista äitiä (Holmberg 2003, 12). Todennäköisesti luku on suurempi, sillä äidit eivät halua tulla ongelmansa kanssa julkisuuteen. Alkoholiongelmainen äiti voi pelätä ongelman paljastuessa viranomaisten puuttuvan asiaan, tai hän voi potea ongelmasta niin suuria syyllisyyden tunteita, ettei halua muiden tietävän asiasta. (Pajulo 2001, 12.)

Naisen fysiologian, elämänkaaren ja sosiaalisten roolien vuoksi hänen alkoholinkäytöllä voidaan nähdä olevan erityspiirteitä, kuten häpeää, salaamista ja syyllisyyttä (Hiltunen, Kujala & Mattila 2005, 9). Tästä huolimatta naisten alkoholinkäyttö on lisääntynyt huomasti (Ahlström 2013, 70). Alkoholinkäyttö aiheuttaa eritavalla ongelmia naisten ja miesten välillä. Naiset ovat miehiä alttiimpia erilaisille alkoholinkäytöstä johtuville haitoille. Naisten kehon pienempi vesipitoisuus ja paino johtavat 20–30 prosenttia suurempaan veren alkoholipitoisuuteen kuin saman alkoholimäärän nauttineilla miehillä. Pitkällä tähtäimellä tämä vaikuttaa erilaisiin alkoholinkäytöstä johtuviin kroonisiin terveyshaittoihin. Esimerkiksi maksavaurio kehittyy naisille lyhyemmässä ajassa ja pienemmällä alkoholinkäytöllä kuin miehillä. (Karlsson, Kotovirta, Tigerstedt & Warpenius 2013, 27.)

Naisten alkoholinkäytön lisääntymiseen ovat vaikuttaneet monet tekijät. Naisten ja miesten roolit ovat ajan kuluessa tasa-arvoistuneet. Naisen paikka ei ole enää vain kotona lasten ja kotitöiden parissa. Osallistuminen työelämään on mahdollistanut liikkumavaran niin rahallisten resurssien, kuin vapaa-ajan käytössä. Naisten ihmissuhdeverkostot ovat laajentuneet koskemaan perheen ohella enemmän niin ystäviä kuin esimerkiksi työkavereita. Naisten asemassa tapahtuneet muutokset ovat siten luoneet naisille enemmän alkoholinkäytön mahdollistavia tilanteita ja paikkoja kuin ennen. Naisen tasa-arvoistunut rooli liian suurine vaatimuksineen on myös ollut luomassa alkoholinkäytön lisääntymistä, sillä naisen roolin vaatimukseen kuuluu kyetä pitämään yllä niin sanottua kaksoisroolia. Kaksoisroolilla tarkoitetaan sitä, että naisen tulee huolehtia siitä, että sekä työelämä että perheen arki pysyvät hallinnassa. Kaksoisroolin vaatimus on kuitenkin koitunut monille liian suureksi, jolloin tilanteisiin on haettu helpotusta esimerkiksi alkoholista. (Ahlström 2013, 70.)

Vaikka yleinen suhtautuminen alkoholinkäyttöön on muuttunut vapaamielisemmäksi, alkoholiongelmaisten naisten ja äitien moraalinen tuomio on edelleen jyrkkää. Alkoholiongelmaiset äidit nähdään usein ”langenneina enkeleinä”. Kun isällä on perhe tukenaan alkoholisoituessaan, saa äiti

puolestaan selviytyä itse. (Oksanen 2006, 70–73.) Alla oleva runo kuvaa hyvin sitä, miten naisen alkoholinkäyttöön on suhtauduttu yleisesti:

*Mikähän sitä naista vaivaa
nuori ja kaunis nainen
ja ryyppää noin?
Ajatella.*

*Juoppo se on.
Eikä sillä ole
älyä eikä tahdonvoimaa.
Sairas muka... (Pakarinen 1989, 9.)*

Miesten alkoholiongelmallla on usein näkyvämpiä seurauksia kuin naisten. Miesten alkoholiongelman seuraukset voivat näkyä ulospäin muun muassa työpaikan menetyksestä, taloudellisista vaikeuksista, tappeluista tai poliisin pidätyksistä. Naisilla ongelmat eivät näy yhtä suoranaisesti. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että naisten alkoholiongelmaan suhtauduttaisiin yhteiskunnassa keveämmin. Naiset ovat miehiä varovaisempia alkoholinkäytön suhteen, sillä naisilla nähdään olevan miehiä suurempi velvollisuudentunne asioiden hoitamisesta. Naiset pyrkivät ongelmista huolimatta alkoholinkäytön ohella pitämään työ- ja perhe-elämän kunnossa. Ongelmia on siten myös naisilla, mutta he onnistuvat miehiä paremmin piilottamaan ne muilta. (Holmila 1989, 60–61.)

Myös alkoholinkäytön tavoissa voidaan nähdä olevan eroja naisten ja miesten välillä. Naisten alkoholinkäyttö on Holmilan (1989, 57) mukaan sosiaalisempaa kuin miesten, sillä naiset juovat useammin yhdessä muiden kanssa. Naiset ovat myös miehiä tarkempia valitsemaan paikkansa juomistilanteille. On olemassa niin sanottu naisellinen tapa juoda vain tietyissä tilanteissa. Miehet juovat usein sauna-illoissa tai ulkona, kun naiset valitsevat mieluummin oman kodin, ystävän

kodin, ravintolan tai baarin. (Holmila 1989, 57.) Simosen (2013, 19 & 70) mukaan nuorten naisten juominen on kuitenkin viimeisten vuosikymmenien aikana maskulisoinut. Juomistapoihin on tullut miehiltä tuttuja tapoja, kuten runsas humalahakuinen juominen, sekä hullutteleva ja arjesta poikkeava käyttäytyminen. Nykypäivänä on yleistä, että myös naiset ”vetävät kännejä”. Naisten alkoholinkäyttö on saanut vaikutteita miehiltä, sillä juomiskulttuuria on vuosikymmenien ajan määrittänyt miehinen juomatapa. Omaksuminen on tapahtunut omaehtoisesti maskuliinisia ja feminiinisiä piirteitä yhdistäen. läkkäämmät naiset puolestaan käyttävät alkoholia enimmäkseen edelleen suhteellisen feminiinisesti.

2.3 Elämää alkoholiperheessä

Hyvä lapsuus ei edellytä vanhemmilta täydellistä osaamista. Usein riittää, kun vanhemmat suostuvat näkemään myös epätäydellisyytensä ja pyrkivät silti toimimaan lapsen parhaaksi iloiten lapsestaan. (Hiltunen, Kujala & Mattila 2005, 11.) Pulkkinen (1994, 27–28) mukaan kasvatuksessa ei ole kyse vain tietyistä toimenpiteistä. Kasvatus pitää sisällään kaikki ne vaikutteet, jotka välittyvät vanhempien kautta lapselle tarkoituksellisesti tai tarkoituksettomasti. Nämä saadut vaikutteet suuntaavat lapsen kehitystä. Hiltusen, Kujalan ja Mattilan (2005, 11) mukaan lapsen, joka on elänyt hyvän lapsuuden, on helppo ponnistaa elämään.

Alkoholiongelmaisen vanhemman vaikutukset lapseen eivät ilmene minkäänlaisten säännönmukaisuuksien mukaan, eikä alkoholiongelmainen vanhempi tee välttämättä perheen hyvinvoinnista huonoa. On olemassa tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, millä tavalla alkoholiongelma voi heijastua lapsen elämään. Kivitie-Kallion ja Politin (2004, 157) mukaan alkoholinkäytön

säännöllisyys, käytön riippuvuusaste ja perheen muut mahdolliset ongelmat ovat vaikuttavia tekijöitä. Ongelmat voivat kasautua, jos useita tekijöitä on perheessä paljon. (Kivitie-Kallio & Politi 2004, 157.) Holmbergin (2003, 11) mukaan joissakin perheissä selviydytään kohtalaisesti arjesta. Selviytymiseen vaikuttaa se miten paljon raittiita jaksoja on perheessä. Jos raittiita jaksoja on usein, kykenee alkoholiongelmainen käymään töissä ja huolehtimaan kodistaan ainakin päällisin puolin.

Perheessä oleva alkoholiongelma voi olla monella tapaa lasta vahingoittava. Lapset voivat kärsiä eriasteisesta huolenpidon puutteesta, kaltoinkohtelusta tai laiminlyönneistä. Vanhemman humaltuessa lapsi voi altistua erilaisille vaaratilanteille ja kokea turvattomuuden tunteita. (Holmila, Huhtanen, Matikainen, Mäkelä & Virtanen 2009, 104.) Lisäksi lapsi voi kärsiä muun muassa perheen jatkuvista riidoista, yleisestä mielihahasta, itsetunnon heikkenemisestä, ihmissuhteiden häiriintymisestä ja luottamuksen puutteesta (Ilva & Roine 2010,35). Pelko siitä, että alkoholiongelmaiselle vanhemmalle voi sattua jotain pahaa, aiheuttaa tarvetta huolehtia hänestä. (Kivitie-Kallio & Politi 2004, 158.)

Perhe-elämän arkeen kuuluvat erilaiset toistuvat rutiinit. Kaikilla perheillä on omat rutiininsa, jotka liittyvät tiettyihin tilanteisiin ja päiviin. Rutiinien tarkoituksena on jäsentävää ajankulkua ja tuoda arkeen ennakoitavuutta ja sitä kautta turvallisuuden tunnetta. Rutiinit alkavat usein hävitä, kun alkoholi ohjaa perheen arkea. Osa arjen tehtävistä voi langeta ajoittain lapsen vastuulle, esimerkiksi ruoanlaitto tai siivoaminen. Rutiinien puuttumisen ja perhe-elämän ennakoimattomuuden vuoksi suunnitelmia voi olla vaikea tehdä perheessä. Kun suunnitelmia tehdään, niitä myös rikotaan. Tällainen toiminta vie pohjaa lapsen elämän perusluottamukselta. (Kujasalo & Nykänen 2005, 60–61.) Kun pettymyksiä kertyy paljon, lapsi alkaa pelätä niitä. Tästä syystä lapsi ei halua enää suunnitella ja toivoa asioita, sillä hän tietää, etteivät ne toteudu kuitenkaan. (Holmberg 2003, 14–15.) Jatkuvista huonoista kokemuksista ja

pettymyksistä lapsi oppii, ettei ihmisiin voi luottaa ja siten hänen kykynsä luottaa muihin ihmisiin häiriintyy (Kujasalo & Nykänen 2005, 60).

Kuten edellisestä kappaleesta kävi ilmi, lapsen elämä voi olla ennustamatonta perheessä. Lisäksi kotona voi olla ajoittain rauhatonta, sillä vieraita tulee ja menee. Asunnot voivat vaihtua tiuhaan tahtiin, sillä ongelman paljastumista muille varotaan. Ongelman salaaminen voi mennä jopa niin pitkälle, että perhe joutuu useampaan kertaan vaihtamaan asuinpaikkakuntaa. Perheen hajoaminen ja perheenjäsenten vaihtuminen näkyvät myös monissa alkoholiperheissä. Elämä voi tuntua kovin turvattomalta, sillä jatkuvuuden sekä pysyvyyden tunteet puuttuvat usein lapsilta. (Holmberg 2003, 12.)

Alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eläminen heijastuu myös lapsen tunne-elämään. Ongelmat näkyvät toistuvissa negatiivisissa tunnekokemuksissa. Tällaisia tunteita esiintyy niin vaikeimmissa oloissa elävillä lapsilla, kuin sellaisillakin, joiden ongelmat eivät näy perheen ulkopuolelle. Merkittävimmät alkoholiongelmaisen vanhemman aiheuttamat negatiiviset tunteet ovat häpeä, pelko ja viha. Nämä tunteet muodostavat sen ytimen, jonka kautta suurin osa lapsen kokemuksista tulee tulkituksi. Negatiivisten tunteiden nähdään yleisemmin alentavan lapsen elämänlaatua. Lapsen negatiiviset tunteet voivat konkretisoitua lapsessa erilaisina fyysisinä oireina esimerkiksi pää- tai mahakipuna. Pidemmälle jatkunut vakava stressi voi myötävaikuttaa jopa erilaisten sairauksien syntymiseen. (Itäpuisto 2008, 33–34.) Christensenin ja Bilenbergin (2000, 223) mukaan vanhemman ja lapsen sukupuolella on merkitystä siinä miten vanhemman alkoholiongelma heijastuu lapseen. Heidän tutkimuksensa mukaan tyttärillä oli poikia enemmän masennusta perheissä, joissa äidillä oli alkoholiongelma. Perheissä, joissa isä oli alkoholiongelmainen, oli pojilla puolestaan tyttäriä enemmän havaittavissa masennusta.

Sosiaalinen elämä on usein kapeaa perheessä. Alkoholiongelma aiheuttaa häpeää, jonka vuoksi perhe yleensä pyrkii salaamaan ongelman ystävilta ja sukulaisilta. Alkoholiongelmaista puhuminen on kiellettyä. Tämä heijastuu myös

lapsen kaverisuhteisiin, sillä kavereita voi olla vaikea tai lähes mahdoton pyytää kylään, etteivät perheen ongelmat paljastuisi. Koskaan ei voi tietää missä kunnossa juova vanhempi on, tai miten hän käyttäytyy muiden edessä. Pahimmillaan sosiaalinen kanssakäyminen perheessä tapahtuu vain toisten alkoholinkäyttäjien kanssa ja muut ystävät tai sukulaiset saavat väistyä tieltä. (Kujasalo & Nykänen 2005, 64–65.)

Alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen ongelmat voivat tulla esiin myös koulussa. Lapsella voi esiintyä epäsosiaalista käyttäytymistä esimerkiksi aggressiivisuutta, yliaktiivisuutta tai eristäytymistä. Lapsella saattaa olla kouluvaikeuksia. Lukemaan oppiminen voi olla hidasta, keskittyminen haastavaa tai lapsi voi tahallaan häiritä muita. Aivotutkimuksista saadut tulokset kertovat, että perhetilanteen ongelmat voivat aiheuttaa lapsen aivoihin kehitysvaurioita, jotka vaikuttavat oppimiseen, sekä sosiaalisuuteen. Tätä ei voida kuitenkaan suoranaisesti yleistää, sillä joidenkin lasten koulunkäynti sujuu perheen alkoholiongelmosta huolimatta ongelmitta. (Kujasalo & Nykänen 2005, 66.) Ilvan ja Roineen (2010, 35) mukaan erilaisten kouluvaikeuksien lisäksi lapsi voi joutua koulussa kiusatuksi, jos vanhemman alkoholiongelma tulee ilmi.

Alkoholiongelmaisen vanhemman lapsella voi olla huono itsetunto, joka näkyy myös koulunkäynnissä. Itsetunnon alenemiseen vaikuttavat vanhemman tuen ja turvan puuttuminen. Vähäinen kannustus ei rohkaise lasta löytämään omia voimavarojaan ja hyviä ominaisuuksiaan, jotka auttavat koulussa menestymisessä. Huono itsetunto voi heijastua siihen, että lapsi epäilee omia taitojaan tai on saamaton. Toisaalta lapsi voi myös olla huomionhakuinen ja häiritä muita. (Taitto 2010, 21–22.) Alkoholiperheen lapselle voi muodostua sisäisiä ristiriitoja itsestään, sillä lapsella on tapana ajatella, että koska perheen asiat ovat vinossa, on hänessäkin jotain vikaa. (Peltoniemi 2003, 58.)

Vuoden 2009 *Lasinen lapsuus* – väestökyselystä kävi ilmi, että liiallinen päihteiden käyttö on aiheuttanut 75 prosentissa perheistä riitoja ja yleistä eripuraa (Ilva & Roinen 2010, 34–35). On myös mahdollista, että lapsi, jonka

perheessä on alkoholiongelmainen, joutuu väkivallan kohteeksi, tai seuraamaan sivusta muiden perheenjäsenten välisiä väkivaltatilanteita. Väkivaltaa voi olla niin fyysistä, henkistä kuin seksuaalista. Alkoholin ei voida sanoa suoraan aiheuttavan väkivaltatilanteita, mutta alkoholinkäytöstä nousevat arkielämän ongelmat voivat aiheuttaa väkivaltaista käyttäytymistä. (Holmberg 2003, 16.) Myös alkoholin aiheuttama kontrollin menetys lisää riskiä väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Jos väkivalta kohdistuu lapseen, hänen perusluottamuksensa ja oikeudentajunsa järkkyy. Fyysisen vahingoittumisen lisäksi väkivalta voi vahingoittaa lasta psyykkisesti aiheuttaen pitkäaikaisia traumoja ja turvallisuudentunteen vähenemistä. Myös muiden perheenjäsenten väkivallan todistaminen aiheuttaa lapselle pahaa oloa ja se voi olla traumaattista. (Kujasalo & Nykänen 2005, 63.)

Pahimmillaan alkoholiongelma voi vakavasti vaarantaa lapsen terveyden ja kehityksen ja johtaa siten lapsen huostaanottoon. Tällaisessa tilanteessa lapsen perustarpeista huolehtiminen esimerkiksi ravinto, seurustelu ja puhtaus ovat olleet laiminlyötyjä. Vanhempi ei ole kyennyt omien ongelmiansa keskellä huolehtimaan lapsestaan. Hän ei ole kyennyt huomioimaan lapsen tarpeita ja omaa rooliaan lapsen hyvinvoinnin, kasvatuksen ja kehityksen tukijana. (Lämsä 2009, 203.) Huostaanotot ovat huolestuttava ongelma, sillä viimeisen kymmenen vuoden aikana niiden määrä on useissa kunnissa viisinkertaistunut (Kujasalo & Nykänen 2005, 21). Hyttinen (1990, 60) on pohtinut sitä mikä olisi paras tapa toimia lapsen kannalta huostaanottotilanteissa. Useissa tapauksissa voi olla mahdollista hoitaa äidin alkoholiongelma siten, että lapsi voi jäädä kotiin asumaan. Huomioon täytyy kuitenkin ottaa se, että lapsen kehityksen edellytykset ja tarpeet on huomioitu lapsen parasta ajatellen.

Lapsi ei usein ymmärrä vanhemmallaan olevan alkoholiongelmaa, vaikka hän tietäisikin alkoholinkäytöstä. Yleinen kuva lapsella alkoholiongelmaisesta on Holmbergin (2003, 11) mukaan puiston penkillä istuva viinaa juova, haiseva ja likainen mies, eikä niinkään oma vanhempi, jolla on koti ja perhe, ja joka tekee mukaviakin juttuja lastensa kanssa. (Holmberg 2003, 11) Myös Itäpuisto (2001,

51) toteaa samaa, sillä hänen mukaansa lapset tekevät selkeän eron oman juovan vanhemman ja pahempien tapausten välille (Itäpuisto 2001, 51). Alkoholiongelman ymmärtäminen voi olla vaikeaa, sillä joissakin tapauksessa alkoholiongelman aiheuttamat ikävät tilanteet tulevat esiin vain silloin, kun vanhempi on humalassa. Selvänä hän voi olla ihan tavallinen (Holmberg 2003, 11).

2.4 Elämää perheessä, jossa äidillä on alkoholiongelma

Suoranaisesti ei voida väittää äidin alkoholiongelman aiheuttavan lapsen elämään ongelmia. Kun lapsen äiti kärsii alkoholiongelmasta tai muista päihdeongelmista, on hänen lapsellaan kuitenkin suurempi riski joutua erilaisiin fyysisiin ja sosiaalisemotionaalisiin ongelmiin. Lapsen kasvaessa hänen elämäntapaa voivat häiritä useat äidin alkoholinkäytöstä aiheutuneet ongelmat. Näitä ongelmia ovat esimerkiksi äidin alhainen koulutus, alhainen tulotaso, äidin psyykkinen sairaus, asuinolojen epävakaus, kasvatuksen laiminlyönti tai vähäinen isän osallistuminen. (Conners, Bradley, Mansell, Liu, Roberts, Burgdorf & Herrel 2003, 94.)

Alkoholiongelmainen äiti haluaa olla hyvä äiti, niin kuin muutkin äidit. Hänen rooliaan äitinä kuitenkin rasittavat monet elämäntapaan liittyvät ilmiöt, jotka johtuvat alkoholinkäytöstä. Äiti ei aina kykene toimimaan ajatellen lapsen tarpeita. Arjen asioiden hoitaminen esimerkiksi ruoanlaiton, puhtauden, riittävän levon ja virikkeiden antaminen voi olla puutteellista. Lapsen ja vanhemman roolit voivat sekoittua lapsen joutuessa huolehtimaan äidille kuuluvia tehtäviä. Lapset joutuvat esimerkiksi tekemään kotitöitä, tai hoitamaan pienempiä sisaruksia. Pahimmillaan lapsi voi joutua pitämään huolta myös humaltuneesta äidistään. Äidin huomio ja mielenkiinto kohdistuvat usein alkoholiin ja siitä aiheutuneisiin mielihaluihin, huoliin ihmissuhteista, omasta parisuhteesta tai

rahallisista ongelmista. Lapset jäävät toiseksi, jonka vuoksi perheessä rajojen antaminen voi olla löyhää, tai niitä ei ole ollenkaan. (Hiltunen, Kujala & Mattila 2005, 77.)

Äitiä lapsi tarvitsee kasvaessaan hoidon ja arkipäiväisten asioiden auttamisen lisäksi myös ohjaajana, lohduttajana, rajojen asettajana ja turvallisuuden antajana. Myös koulunkäynnissä lapsi tarvitsee tukea ja kannustusta. (Hiltunen, Kujala & Mattila 2005, 77.) Äitien lisääntyneet alkoholiongelmat vaikuttavat lasten hyvinvointiin ja perheen arkeen. Ennen alkoholinkäytön tasa-arvoistumista äitien selkeänä tehtävänä oli pysyä raittiina, huolehtia kodista, sekä arjen eri tehtävistä. Äidit olivat turvana lapselle, jos perheessä isällä sattui olemaan alkoholiongelma, mikä oli yleisempää. (Holmila, Huhtanen, Matikainen, Mäkelä & Virtanen 2009, 106.) Hyttinen (1990, 33) lisää perinteiseen naisen tai äidin rooliin kuuluneen miehen alkoholiongelman hyväksyminen ja sen kontrollointi. Tämä perinteinen rooli on rikkoutunut, kun myös naiset ovat tulleet alkoholinkäyttäjän rooliin.

Suhtautuminen isän alkoholiongelmaan eroaa suhtautumisesta äidin alkoholiongelmaan. Isän alkoholinkäyttö hyväksytään helpommin kuin äidin. Äiti ei voi isän tavoin vieraantua perheestään alkoholisoituessaan. (Nätkin 2009, 69.) Yhteiskunnan perusarvoihin nähdään kuuluvan äitiyden rooli. Juova äiti rikkoo tätä perusarvoa käyttäessään alkoholia. (Hyttinen 1990, 51.) Äitiyden rooliin nähdään kuuluvan suuremman kasvatusvastuun kantaminen. Äidin alkoholiongelman seuraukset eroavat juuri suuremman kasvatusvastuun vuoksi isien alkoholiongelmien seurauksista. Kun kasvattaja voi huonosti, vaikuttaa se todennäköisesti myös lapseen. (Kujasalo & Nykänen 2005, 21.) Äidin alkoholiongelmaan rinnastetaan usein erilaiset psyykkiset oireilut, kuten masennus, levottomuus ja pelkotilat. Psyykinen oireilu heijastuu siihen, ettei äiti pysty olemaan riittävästi läsnä ja vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Jos alkoholinkäyttö jatkuu pidemmän aikaa, voi se vaikuttaa lisäksi äidin fyysiseen terveyteen. Tämä alentaa entisestään hänen voimavarojaan ja jaksamistaan äitinä. (Hiltunen, Kujala & Mattila 2005, 76.)

Kasvatuksen kuuluu johdonmukainen toiminta. Alkoholista käyttävän äidin toiminnasta puuttuu turvallinen johdonmukaisuus. Äidin käyttäytyminen on ailahtelevaa ja se vaihtelee alkoholinkäytön vaiheiden mukaan. Nousuhumalassa äiti voi olla aktiivinen ja leikkisä. Kun humalatila vahvenee äidin käyttäytyminen voi muuttua passiivisemmaksi, eikä hän kykene enää kontrolloimaan sanomisiaan ja tekemisiään samoin kuin selvin päin. Krapulatilanteessa äidin olotila on usein huono, joten se heijastuu hänen käyttäytymiseensä tehden siitä kärsimätöntä ja aiheuttaen yleistä ahdistuneisuutta. Liiallisella sallivuudella äiti yrittää hyvittää ja saada anteeksiannon tehneistä laiminlyönneistään. Raittiina äiti voi olla huolehtiva ja rakastava. (Kujasalo & Nykänen 2005, 58–59.)

Äidin ailahteleva käyttäytyminen heijastuu lapsen olemukseen. Ailahtelevan käyttäytymisen vuoksi lapsi oppii taitavasti tunnustelemaan ympäristön ilmapiiriä ja muuttamaan omaa käyttäytymistään sen mukaan. Tunnustelemalla lapsi arvio millainen oleminen ja käyttäytyminen on missäkin tilanteessa sallittua. Tällainen toiminta voi johtaa pahimmillaan siihen, että lapsen minäkuva katoaa kokonaan. Hän ei itsekään enää tiedä kuka tai millainen on, sillä käyttäytyminen ja olemus vaihtelevat jatkuvasti tilanteiden mukaan. (Kujasalo & Nykänen 2005, 59.) Lapsi ei kykene ennakoimaan päivittäin vaihtelevaa käyttäytymistä ja tilanteita, jonka vuoksi lapsen on vaikea luottaa vanhempaansa (Holmberg 2003, 14–15).

Alkoholittomat päivät voivat helpottaa perheen arkea. Jokaisessa perheessä lapsi ei kuitenkaan voi hakea turvaa edes äidin alkoholittomista päivistä, sillä Holmbergin (2003, 11) mukaan äiti voi olla selvinäkin päivinä poissaoleva, väsynyt ja välinpitämätön (Holmberg 2003, 11). Lasten masennusten ja mielenterveysongelmien taustalta löytyy usein äidin alkoholinkäyttö. Äitien pahoinvointi kertautuu lasten kautta. (Kujasalo & Nykänen 2005, 21.) Itäpuisto (2008, 42) kuitenkin toteaa, ettei alkoholiongelmaisen äidin leimaaminen huonoksi vanhemmaksi ole yksiselitteistä. Juova vanhempi voi olla lapsen

näkökulmasta hyvä vanhempi ja toisaalta raittius ei tee vanhemmasta automaattisesti hyvää.

Holmila, Raitasalo, Autti-Rämö & Notkola tutkivat äidin alkoholiongelmasta lapsille aiheutuneita haittoja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tietorekistereiden merkinnöistä. Saadut tiedot pohjautuvat ammattilaisten tekemiin diagnooseihin tai hoito- ja sosiaalityön käynneistä tehtyihin rekisterimerkintöihin. Tutkimuksen mukaan äidin alkoholiongelma on yhteys moniin lasta vahingoittaviin ongelmiin. Tapaturmariski, somaattinen sairastuvuus, psyykkisen kehityksen ongelmat ja käyttäytymisen häiriöt olivat suurempia niillä lapsilla, joiden äiti oli alkoholiongelmainen. Vertailun kohteena toimi muu väestö. (Holmila, Raitasalo, Autti-Rämö & Notkola 2013, 38-42.)

Alkoholinkäytön ei nähdä sopivan etenkin äidin rooliin, sillä äidin juodessa lapset jäävät helpommin heitteille (Itäpuisto 2003, 39). Erityisen vakavana pidetään tilannetta, jossa alkoholiongelmaisella äidillä on pieni lapsi, sillä mitä pienempi lapsi on sitä todennäköisemmin alkoholiongelma aiheuttaa hänelle haittoja. Useat viranomaistahot pyrkivät puuttumaan ajoissa äidin alkoholiongelmaan. Tällaisia tahoja ovat muun muassa terveydenhuollon, päiväkodin sekä koulun ammattilaiset tai lasten suojelun viranomaiset. (Holmila, Raitasalo, Autti-Rämö & Notkola 2013, 36.) Ongelmaan puuttuminen on kuitenkin haastavaa, sillä äidit pelkäävät alkoholiongelman paljastumista ja pyrkivät pitämään ongelmansa salassa peläten lasten huostaanottoa. (Hiltunen, Kujala & Mattila 2005, 9.) Ongelmaan on kiinnitettävä erityistä huomiota, sillä kymmenen vuoden aikana huostaanottojen määrä on viisinkertaistunut (Kujasalo & Nykänen 2005, 21).

Kuten jo aikaisemmin mainitsin, on muistettava, että äidin alkoholinkäytöstä aiheutuvat ongelmat eivät välttämättä toteudu kaikkien lasten elämässä. Äidin alkoholinkäyttö altistaa tietyille ongelmille, mutta lapsen elämässä voi olla suojaavia tekijöitä, jotka ehkäisevät haittojen syntymisen tai vähentävät niitä. Suojaaviin tekijöihin kuuluvat muun muassa hyvä kasvuympäristö, muiden

läheisten antama tuki ja huolenpito sekä lapsen omat henkilökohtaiset ominaisuudet. (Holmila, Raitasalo, Autti-Rämö & Notkola 2013, 37.) Myös Taitto (2010, 18) korostaa sitä, että lapsi voi selvitä hyvin, vaikka hänen vanhempi olisi alkoholiongelmainen. Selviytymiseen vaikuttavat muun muassa lapsen persoonallisuus, ikä, lapsen kehitystaso juomisen alkaessa, perheen lasten määrä ja perheen ulkopuolinen tuki. (Taitto 2010, 18.)

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimusongelma

Tutkimukseni tarkoituksena on tutkia sitä miten äidin alkoholiongelma on heijastunut lapsen koulunkäyntiin ja kotona opiskeluun. Lisäksi tutkin sitä, miten mahdollisista koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvistä haasteista on selviydytty ja millaisia selviytymiskeinoja on käytetty. Tutkimukseni on retrospektiivinen, eli tutkin aikuisia, jotka ovat eläneet perheessä, jossa äidillä on ollut alkoholiongelma. Rajaan tutkimukseni äidin alkoholiongelmaan, sillä äidin merkitys ja rooli nähdään kasvattajana usein isää suurempana (Holmila 1992 & Itäpuisto 2005).

Tutkimuskysymykset:

- 1 Miten äidin alkoholiongelma heijastui koulunkäyntiin?
- 2 Miten äidin alkoholiongelma heijastui kotona opiskeluun?
- 3 Millaisia selviytymiskeinoja käytettiin koulunkäyntiin ja opiskeluun mahdollisesti liittyvistä haasteista selviämiseen?

3.2 Narratiivinen tutkimusote

Toteutan tutkimukseni narratiivisella tutkimuksella, joka kuuluu laadullisen tutkimuksen piiriin. Päädyin laadulliseen tutkimukseen, koska sen avulla tutkimusaihe pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan syvällisesti. Hirsjärven, Remeksen & Sajavaaran (2010, 161) mukaan laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkimuksen kohde pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tavoitteena on löytää tosiasioita, ei niinkään todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 161.) Laadullisessa tutkimuksessa on olennaista keskittyä yksittäisiin tapauksiin ja korostaa tutkimukseen osallistuvien omaa näkökulmaa. (Puusa & Juuti 2011, 47). Tärkeimpänä tavoitteena on lisätä inhimillistä ymmärtämistä (Syrjäläinen, Eronen & Värri 2007, 8).

Narratiivisten tutkimusmenetelmien käyttö käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteissä on lisääntynyt viimeisen vuosikymmenen aikana (Rantala, Paajanen, Salo ym 2008, 5). Heikkisen (1999, 118) mukaan narratiivisuuden käsitettä käytetään nykyään laajalti niin yhteiskuntatieteissä, psykologiassa, kasvatustieteissä, taloustieteissä kuin terveystutkimuksissakin. Narratiivisuuden käsite on monimuotoinen ja sen käyttö on suhteellisen epäyhtenäistä. Eri tieteenalojen ja koulukuntien välillä on eroja siinä miten käsite määritellään (Heikkinen 1999, 118.) Syrjälän (2010, 248) mukaan kaikille yhteistä on kiinnostus yksittäisen ihmisen ainutlaatuiseen tapaan kokea, ajatella ja toimia.

Jos narratiivin käsitteelle etsitään suomennusta, voidaan se suomentaa kuvaamaan kertomusta, tarinaa tai tapahtumien kulkua (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 218). Narratiivisessa lähestymistavassa kertomuksien ajatellaan olevan ihmisille luontainen tapa luoda elämän tapahtumille merkityksiä (Moen 2006, 2). Kertomukset tuottavat ja rakentavat tietoa ihmisten elämistä ja asioiden merkityksistä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 218). Narratiivinen lähestymistapa vie lukijan tarinan kertojan kokemusmaailmaan. Se

saa lukijan samaistumaan tarinan kertojan tunteisiin. (Riessman 2008, 9.) Syrjälän (2010, 258) mukaan narratiivisen tutkimuksen uskottavuus perustuu siihen, että lukija kykenee eläytymään tarinaan ja siten tarina tuntuu todentuntuiselta.

Narratiivisen tutkimuksen tuloksena ei pyritä etsimään yhtä ainutta objektiivista totuutta asiasta. Tarkoituksena on löytää monia todellisuuksia, jotka riippuvat siitä millaisia merkityksiä kukin henkilö asioille antaa. Tiedon luonne on siten subjektiivista ja kontekstuaalista. Saatu tieto riippuu osallistujasta itsestään, sekä ajasta ja paikasta. Narratiivisen tutkimuksen ominaisuuteen kuuluu se, että se puhuttelee kuulijoita tunnetasolla. Tutkimuksen tuloksen nähdään olevan kunkin tutkijan oma versio totuudesta. Tällä tarkoitetaan sitä, että toinen tutkija voi kertoa samoista asioista eri tavalla ja eri näkökulmasta. (Kohonen 2011, 197.)

Olen valinnut tutkimukseeni narratiivisen lähestymistavan, koska koen sen soveltuvan parhaiten tutkimusaiheeseen. Äidin alkoholiuongelman heijastuminen koulu- ja opiskelukokemuksiin on henkilökohtainen ja herkkä aihe. Narratiivinen lähestymistapa sopii tutkimukseeni, koska olen kiinnostunut aineistosta, jossa henkilöt saavat vapaasti kertoa ilman tutkijan läsnäoloa elämän kokemuksista, tuntemuksista ja asioiden merkityksistä heidän elämässään. Haluan antaa tutkittaville oman äänen kertoa niistä kokemuksista ja tapahtumista, jotka he kokevat oleellisimmaksi ja joilla on heidän mielestään merkitystä. Narratiivisen tutkimuksen kautta lukijoille tarjoutuu mahdollisuus eläytyä tutkittavien kokemusmaailmaan ja sitä kautta ymmärrys aiheesta on syvällisempää.

3.3 Omaelämäkerrat aineistona

Heikkisen (2001, 121) mukaan narratiivinen aineisto määritellään suorasanaiseksi kertomusmuotoiseksi tavaksi käyttää kieltä (Heikkinen 2001, 121). Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2010, 218) mukaan tarinoita voidaan kerätä tutkimukseen monella tapaa. Valitsin tutkimukseni aineistonkeruutavaksi kirjoitetut omaelämäkerrat, sillä haluan antaa tutkittaville oman ajan ja paikan pohtia ja kirjoittaa kokemuksistaan. Kirjoitettu tarina on Vilkkon (1997, 76) mukaan ”kerronnallinen konstruktio, joka tiivistää ilmaisun, rakenteelliset kokonaisuudet ja elämälle annetut merkitykset erääksi erityiseksi elämäkerran lajiksi” (Vilko 1997, 76). Omaelämäkertojen tarinat voivat koskea koko ihmisen elämänkaaren tapahtumia, tai ne voivat liittyä johonkin tiettyyn teemaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 219). Tutkimukseni omaelämäkerrat koskettavat vain tiettyä teemaa, sekä vain tiettyä aikakautta. Teemana toimii alkoholiongelmaisen lapsen koulussa selviytyminen ja aikakautena peruskoulu, eli aika ensimmäisestä luokasta yhdeksänteen luokkaan saakka.

Tutkimukseni on retrospektiivinen, eli tutkin aikuisia, jotka ovat lapsuudessaan eläneet perheessä, jossa äidillä on ollut alkoholiongelma. Aiheen arkuuden ja henkilökohtaisuuden vuoksi päätin valita vain aikuisia tutkittaviksi. Tutkittavat saivat kirjoittaa minulle tarinansa joko perinteisen kirjeen muodossa, tai sähköpostin välityksellä. Kokemuksista ja tuntemuksista kirjoittaminen itsenäisesti ilman tutkijan läsnäoloa helpottaa mielestäni henkilökohtaisten asioiden jakamista. Tällöin omaa itseä ei tarvitse fyysisesti paljastaa. Itsenäinen kirjoittaminen antaa myös tutkittaville tarpeeksi aikaa pohtia ja käsitellä tapahtuneita asioita. Tutkittavat saavat kirjoittaa omien aikataulujen ja tuntemuksien mukaan. Kaikkea ei tarvitse muistaa yhdessä hetkessä, kuten esimerkiksi haastattelussa. Hänninen (1999, 33) lisää kirjoitettujen tarinoiden hyväksi ominaisuudeksi muokkaamisen mahdollisuuden. Mielestäni tämä on hyvä asia, sillä kaikki muistot eivät välttämättä välity mieleen hetkessä. Pitkä

kirjoitusaika luo mahdollisuuksia täydentää ja parantaa kirjoitusta tarpeen mukaan.

Eskolan & Suorannan (2008, 122–123) mukaan omaelämäkertoihin liittyy myös haittapuolia. On mahdollista, että kertomuksen sekaan voi mahtua muistivirheitä, asioiden muuntelua, kaunistelua tai järkipohjaista selittelyä. Lisäksi jotain mielenkiintoista ja tutkimukselle olennaista voi jäädä kertomatta. (Eskola & Suoranta 2008, 122–123.) Kuten tapana on sanoa: ”aika kultaa muistot”. Olen ottanut myös haittapuolet huomioon aineistonkeruutapaa valitessani. Jokaisella on vapaus kertoa kokemuksistaan sellaisina kuin ne ovat muistissa, olivat ne täysin todenmukaisia, tai ajassa muuttuneita. Bruner (2003, 210) toteaaakin, että omaelämäkerrallinen tarina on aikuisen tulkintaa tapahtuneesta, mihin vaikuttavat tapahtumahetkien jälkeinen elämä ja olosuhteet. Omaelämäkerrallinen tarina ei siten rakennu kertomuksena, joka on täysin faktaa, vaan se on henkilön tapa konstruoida asioita.

Tutkijan tarkoituksena ei ole ohjata aineiston sisältöä omaelämäkertoissa. Tutkittava saa itse päättää mistä asioista kertoo ja mitkä ovat ne merkitykselliset tapahtumat. Hän voi kertoa esimerkiksi asioista, jotka ovat olleet hänelle tärkeitä, miten hän on asioita kokenut ja miten on selvinnyt elämän haasteista. (Hirsjärvi ym. 2010, 219.) Ohjeistin kirjoituspyynnössä kirjoittamaan aiheeseen liittyvistä omista kokemuksista, tuntemuksista, ajatuksista ja asioista, mitkä on koettu tärkeiksi. Liitin saatekirjeeseen mukaan myös apukysymyksiä. Näiden tarkoituksena oli auttaa tutkittavaa pysymään tutkimukseni kannalta oleellisissa asioissa ja minua saamaan tutkimusongelman kannalta tarvittavia vastauksia. Tein myös selväksi, että apukysymyksiin ei ole välttämätöntä vastata sellaisenaan, tai käyttää ollenkaan.

Aineistokseni muodostuivat lopulta yhdeksän omaelämäkertaa. Tutkittavien hankinnassa en asettanut muita kriteereitä kuin sen, että he olisivat vähintään täysi-ikäisiä. Toivoin etukäteen, että saisin tasapuolisesti sekä naisia, että miehiä. Toisin kuitenkin kävi, sillä tutkittavista kahdeksan oli naisia ja vain yksi

oli mies. Tutkittavien hankinnoissa käytin hyödykseni internetiä. Ensimmäiseksi otin yhteyttä AAL toipumisohjelman henkilökuntaan (Alkoholistien aikuiset lapset). Kyseessä on nimetön toveriseura, jossa jäsenet voivat jakaa toisilleen kokemuksiaan alkoholistivanhemman kanssa elämisestä ja sitä kautta auttaa toisiaan. AAL:n kautta tutkittavia löytyi nopeasti kaksi. Kolme tutkittavaa sain tuttavieni kautta. Aineisto ei ollut tässä vaiheessa vielä tarpeeksi kattava, joten jatkoin etsimistä. Otin vielä yhteyttä muun muassa seuraaviin paikkoihin: Al-anon, AA-klinikka, Päihdelinkki ja Varjomaailma. Näiden kautta odotuksista huolimatta ei tullut yhtään kiinnostunutta. Pienen tauon jälkeen sain graduseminaarissa ehdotuksen jättää kirjoituspyynnön sosiaaliseen mediaan. Kirjoituspyynnön jätettyä sain seuraavan viikon aikana loput neljä tutkittavista. Saadut yhdeksän tarinaa ovat mielestäni sopiva määrä, sillä suurimmaksi osaksi tarinat olivat kattavia ja laajoja.

3.4 Aineiston analyysi

Narratiivisen aineiston lukutapa vaatii kertomuksien jatkuvaa keskinäistä vuoropuhelua, taustateorian hyödyntämistä, reflektiivistä lukutapaa ja tulkintaa (Kujala 2008, 27). Narratiivisen aineiston analyysiä ei voi koskaan pelkistää yksiselitteisesti numeraaliseen muotoon tai kategorioihin. Narratiivinen analyysi vaatii tutkijalta aina tulkintaa. (Heikkinen 2001, 122.) Hänninen (1999, 138) korostaa, että tarinoiden yksilöllisyyttä ja monitasoisuutta tulee kunnioittaa analyysiä tehdessä ja siten välttää niiden liiallista puhki selittämistä. Tarinoita ei ole tarkoitus selittää yleisiksi tosiasioiksi.

Polkinghorne (1995, 6-8) jakaa narratiivisen aineiston analyysin kahteen eri kategoriaan; narratiivien analyysiin ja narratiiviseen analyysiin. Hänen mukaan nämä kaksi kategoriaa ovat erilaisia tapoja tulkita aineistoa. Ensimmäisessä

tavassa, eli narratiivien analyysissä aineisto luokitellaan erillisiin luokkiin, esimerkiksi tapaustyyppien, teemojen tai kategorioiden avulla. Narratiivisessa analyysissä puolestaan painopiste on uuden kertomuksen tuottamisessa. Tarkoituksena on tuottaa aineiston pohjalta uusi tai uusia kertomuksia, jotka pyrkivät tuomaan esiin aineiston kannalta olennaisimpia teemoja. Analyysitapoja voidaan käyttää samassa tutkimuksessa samanaikaisesti tai yksistään. (Polkinghorne 1995, 6-8.)

Päädyin käyttämään aineistoni analyysissä vignettetekniikkaa, joka on yksi tapa soveltaa narratiivista analyysia. Hughes ja Huby (2002, 385) toteavat, että vignettejä voidaan käyttää tutkimuksessa yksistään tai muiden tutkimusmenetelmien kanssa samanaikaisesti. Vignetet ovat hyviä työkaluja tutkittaessa ihmisten elämää, asenteita, käsityksiä ja uskomuksia. (Hughes & Huby 2002, 385.) Käytän vignette tekniikkaa, jossa yhteen uuteen luotuun tarinaan kytkeytyy useamman tutkittavan tarina. Uuteen luotuun tarinaan on siis yhdistetty useamman tutkittavan ääni ja kokemuksia. (Spalding & Phillips 2007, 954 & 959.) Vignettetekniikassa tutkija kirjoittaa aineiston pohjalta uuden tai useita uusia tarinoita, joissa hän kuvailee tutkittavien persoonaa, kokemuksia ja elämäntilanteita. Tarkoituksena on ymmärtää tutkittavan asioille antamia merkityksiä (Ely 1997, 70–71).

Tutkimukseni aineisto on kokoelma ihmisten ainutlaatuisia kokemuksia. Valitsin vignettetekniikan aineistoni analyysiin, sillä sen avulla lukija saa mahdollisuuden eläytyä tutkittavien kokemusmaailmaan. Lisäksi vignetet avaavat tutkimusaihetta kokonaisvaltaisesti ja siten ne auttavat asioiden merkityksien ymmärtämisessä. Ely (1997, 72 & 78) toteaa, että kun useampi tarina on liitetty yhteen uuteen muodostettuun tarinaan se voi olla tehokkaampi tapa, sillä tällöin tarinat voivat keskustella keskenään.

Aloitin analyysini tutustumalla tarinoihin ilman merkintöjen tekemistä. Tarkoitukseni oli aluksi saada vain yleiskuva siitä millaisia tarinoita olin saanut. Luin tarinoita kuten lukisin romaania, eli analysoimatta niitä.

Seuraavaksi paneuduin aineistooni tarkemmin. Edelleen luin aineistoa ilman merkintöjen tekemistä, mutta tällä kertaa pohdin aineistojen sisältöjä tarkemmin paneutumalla yhteen tarinaan kerrallaan. Tarkoituksenani oli nyt ymmärtää ja sisäistää aineisto tarkasti, jotta onnistuisin kirjoittamaan uusia tarinoita vignettetekniikalla. Seuraavassa vaiheessa käytin apunani värikyniä ja alleviivailin aineistosta yleisesti toistuvia teemoja, sekä eri aikakausiin liittyneitä kokemuksia. Tämän jälkeen kirjoitin ylös löytyneet teemat ja eri aikakausiin liittyvät kokemukset. Kirjoittamisen jälkeen mieleeni alkoi hahmottua mahdollisia juonirakenteita uusiin tarinoihin. Päädyin muodostamaan neljä uutta tarinaa sen perusteella millaista tutkittavien koulumenestys oli, sillä koulumenestystä löytyi laidasta laitaan. Koulumenestyksen ympärille aloin lopulta rakentaa löytyneistä teemoista, aikakausiin liittyvistä kokemuksista ja juonirakenteista kullekin tarinalle oman sisältönsä.

3.5 Tutkimuksen eettisyys

Etiikka tarkastelee asioita moraalisesta näkökulmasta, jolloin kiinnostus liittyy siihen mitkä asiat ovat oikein tai väärin, hyväksyttäviä tai tuomittuja tai sallittuja ja kiellettyjä. Tieteen etiikalla tarkoitetaan niiden eettisten kysymysten tarkastelua, jotka nousevat esille eri tutkimusprosessin vaiheiden aikana, esimerkiksi tutkimuksen suunnittelussa, tutkimusmenetelmien valinnassa, aineiston keräämisessä, tulkinnessa tai tutkimuksen julkaisussa. (Pietarinen & Launis 2002, 42 & 46.)

Ihmistieteen eettisten normien tarkoituksena on ilmaista arvoja, joihin tutkijoiden toivotaan sitoutuvan läpi tutkimusprosessin. Normien tarkoituksena on ohjata ja velvoittaa tutkijaa tekemään tutkimusta oikealla tavalla. Ihmistieteen eettiset normit perustuvat neljään periaatteeseen. Periaatteet ovat yksinkertaistettuna hyötyperiaate, vahingon välttämisen periaate, autonomian kunnioituksen

periaate sekä oikeudenmukaisuuden periaate. Lisäksi normeihin luetaan tieteellisten menettelytapojen avoin ja rehellinen käyttäminen, sekä tutkittavien yksityisyyden suojasta huolehtiminen. (Kuula 2011, 58–59.)

Narratiivisen lähestymistavan eettistä arvoa on luonnehdittu sillä, että siinä pyritään saamaan tutkimukseen osallistuvien oma ääni esille, sekä annetaan mahdollisuus osallistujille antaa asioille merkityksiä oman tavan mukaan. Aineiston analyysin periaatteena on dialogisuus ja tutkijan avoimuus aineistosta nouseville merkityksille. Tutkijan on syytä kuitenkin tunnustaa, että vaikka tutkittaville annetaan mahdollisuus omaan ääneen, on se aina lopulta suhteellista. Viime kädessä tulkinnassa on esillä aina tutkijan ääni, sillä hän valikoi ja pelkistää aineiston rikkautta parhaaksi kokemalla tavallaan. (Hänninen 1999, 34.)

Kun on kyse muisteluun pohjautuvasta tutkimuksesta, on sen totuudenmukaisuus ja tieteellisyys helpompi laittaa kyseenalaiseksi verrattuna sellaiseen tutkimukseen, mikä ei pohjaudu muisteluun. Muistiin pohjautuvaa tietoa voidaan pitää vääristyneenä. (Fingerroos & Haanpää 2006, 32.) Portelli (2002, 67) toteaa, että kun tutkimuksen kohteena on tieto, joka pohjautuu ihmisen muisteluun, voidaan sitä pitää luonteeltaan erityisenä. Muistiin pohjautuva tieto kertoo yleisesti vähemmän menneisyyden tosista asioista ja tapahtumista, kuin siitä mikä näiden merkitys on ollut aikanaan tai on muisteluhetkellä. (Portelli 2002, 67.) Painopiste muistitietoon pohjautuvassa tutkimuksessa on siten merkityksien antamisessa sinä hetkenä, kun muistelu tapahtuu. Tämä on tutkijan hyväksyttävä tutkimusta tehdessä. Minua tutkijana kiinnostaa tutkimuksessani vain sellainen tieto, jonka tutkittavat itse kokevat totuudeksi tällä hetkellä omasta näkökulmastaan. En ole kiinnostunut siitä onko tieto varmuudella täysin totuudenmukaista.

Itäpuisto (2005, 58) toteaa tutkimuksen alkoholiongelmaisen vanhemman lapsista olevan arka niin yhteiskunnassa yleensä, tutkimukseen osallistujille kuin tutkijalle itselleenkin (Itäpuisto 2005, 58). Tutkimusaiheeni vaatii erityisesti

eettisyyden pohtimista ja huomioonottamista eri tutkimusprosessin vaiheissa. Kuula (2011, 136–137) kuitenkin huomauttaa, että henkilöt, jotka kokevat tutkimusaiheen liian arkaluontoiseksi eivät siihen osallistu. Ihmisillä on oikeus saada riittävä tieto tutkimuksesta ja sen tarkoituksista, jotta he voivat vapaaehtoisesti päättää osallistumisestaan oikein perustein. Osallistumatta jättämisellä tutkittavat saavat näin osoittaa rajanvetonsa yksityisyydelleen. (Kuula 2011, 61 & 136–137.)

Eettisyyden huomioonottaminen tulee esille tutkimusaineistoa hankittaessa. Aineiston hankintaa varten tehdyssä kirjoituspyynnössä toin selkeästi esille sen, etteivät tutkittavien antamat henkilökohtaiset tiedot ja kokemukset tule missään vaiheessa tutkimusta esille tavalla, joka paljastaa heidän henkilöllisyytensä. Mahdollisuutena olisi ollut myös esiintyä omalla nimellä, mutta tutkimuksessani kukaan ei vaatinut sitä. Jokaisen tarinan henkilöiden nimet on siten muutettu keksityiksi nimiksi, eli anonymisoitu. Kuulan (2011, 214) mukaan keskeisimmät anonymisoinnit ovat henkilönimien ja muiden erisnimien muuttaminen, arkaluontoisten tietojen harkinnanvarainen muuttaminen, sekä taustatietojen luokittelu kategorioihin. Arkaluontoisesta tietojen muuntamisesta on kyse silloin, kun esimerkiksi tekstissä mainittu haimasyöpä muutetaan kuolemaan johtavaksi sairaudeksi. Taustatietojen luokittelusta on kyse silloin, kun esimerkiksi työpaikkana toimiva Tampereen yliopisto muutetaan yliopistoksi.

Joissakin tapauksissa tutkimukseen osallistuminen voi aiheuttaa haittavaikutuksia vasta osallistumisen jälkeen. Tällöin tutkittavien kokemukset ovat olleet ahdistavia ja niiden muistelu on aiheuttanut tutkittavassa häiritseviä negatiivisia tunteita. Itäpuiston (2005, 61) mukaan sensitiivistä aihetta tutkiessa tutkittavilta on hyvä kysyä aineistonkeruun jälkeen mahdollisista pintaan nousseista häiritsevistä negatiivisista tunteista ja mahdollisista tarpeista keskustella asiasta muiden kanssa. Tällä varmistetaan se, että tutkittavalla on mahdolliset tukiverkot käytössä ja se, ettei tutkimuksenteosta aiheudu millään tavalla haittaa tutkittavalle. (Itäpuisto 2005, 61.) Tutkijana minun oli muistettava,

ettei rooliini kuulu millään tavalla terapeuttina toimiminen. Kaksi tutkittavistani oli vertaistukiryhmistä, joten heillä tiesin avun olevan lähellä jos tarve vaatisi. Yleisesti tutkittavat kertoivat jo osallistuessaan, että kirjoittavat mielellään avoimesti kokemuksistaan ongelmitta ja kiittelivät mahdollisuudesta jakaa kokemuksiaan. Heille oli tärkeä saada äänensä kuuluviin. Hännisen (1999, 34) mukaan on olennaista pohtia, etteivät osallistujat koe millään tavalla tarinaansa väärinymmärretyksi, tai tarinan jakamisen jälkeen oloaan hyväksikäytetyksi. (Hänninen 1999, 34.) Tarinoiden väärinymmärtämisen välttäminen vaatiikin aineistoon syvällistä perehtymistä ja sen laajaa ymmärtämistä.

4 Tutkimustulokset

Seuraavaksi esittelen neljä vignettetekniikalla kirjoitettua tarinaa siitä, miten tutkittavat kokivat äidin alkoholiongelman heijastuneen heidän koulunkäyntiin ja kotona opiskeluun. Lisäksi tarinoista välittyy se miten he ovat selviytyneet mahdollisista koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvistä haasteista. Yhteen kirjoitettuun vignettiin on sisällytetty useamman tutkittavan tarina. Nimet ovat keksittyjä ja ne on muodostettu koulumenestyksen perusteella. Vignettien nimet ovat *Skarppaaja Laura*, *Markus ja huono koulumenestys*, *Suorittaja-mallioppilas Sini*, sekä *keskiverto-oppilas Inka*. Johtopäätöksissä kokoan yhteen tutkimustuloksia ja liitän ne osaksi teoreettista viitekehystä.

4.1 Skarppaaja Laura

Lauran koulunkäynti oli sujunut hänen mielestään koko ala-asteen ajan kohtalaisen hyvin. Todistuksen arvosanat olivat olleet hyviä tai vähintään kohtalaisen hyviä. Myös kokeissa hän pärjäsikin mielestään ilman suurempia ponnistuksia ja pänttämissä. Ainoana ongelmana ala-asteella Laura muistaa olleen hänen vilkkautensa. Tunnit kuluivat joskus keskittymisvaikeuksien vuoksi höpöttämiseen, jonka vuoksi hän istui ajoittain jälki-istunnossa. Laura ei tiedostanut äitinsä alkoholiongelmaa vielä näihin aikoihin. Ongelman hän tiedosti vasta yläasteella. Ala-asteajoilta Laura muistaa miten väsynyt ja poissaoleva äiti oli kotona ollessaan. Äiti lepäsi paljon. Kun Laura kyseli äidiltään apua läksyihin, äiti

oli liian väsynyt auttamaan. Isä auttoi häntä enemmän koulunkäynnin suhteen. Laura joutui kuitenkin istumaan jälki-istunnossa myös tekemättömien läksyjen vuoksi.

Lauran mukaan ala-aste oli suhteellisen tasapainoista aikaa. Hän ei muista äitinsä juoneen kuin viikonloppuisin ja silloinkin hän oli usein poissa kotoa. Äidin jatkuvaan poissaoloon Laura oli tottunut ja hänen mielestä se tuntui normaalilta, ei mitenkään ihmeelliseltä. Eihän Laura muustakaan tiennyt. Laura kuitenkin muistaa miten oudolta tuntui, kun äiti oli viikonloppuna kotona. Äidin käyttäytyminen oli silloin poikkeavaa. Humalassa äiti oli iloinen, halaili ja suukotteli Lauraa paljon. Äidin käyttäytyminen ei tuntunut Laurasta erityisen mukavalta, sillä muulloin äiti ei käyttäytynyt samalla tavalla ja aina seuraavana aamuna hän oli kuin toinen persoona. Päällimmäisenä muistona Lauralle on jäänyt ala-asteelta äidin poissaoleva olemus ja koulunkäynnissä tukemisen vähäisyys. Muuten Lauran elämä tuntui tavanomaiselta. Äidin jatkuvan poissaolon vuoksi Laura vietti kuitenkin harvoin aikaa äitinsä kanssa esimerkiksi leikkien tai puuhastellen. Vasta jälkepäin Laura on ymmärtänyt äitinsä olleen pois kotoa alkoholinkäytön vuoksi. Milloin iltareissuilla ravintoloissa ja milloin viikonloppun, tai jopa viikon reissuilla toisella paikkakunnalla. Lauran mukaan äiti yritti pitää alkoholiongelman piilossa.

Äidin alkoholiongelma heijastuu selvästi hänen heikentyneeseen kykyynsä tukea ja auttaa lasta koulunkäynnissä. Lapsen voi olla vaikea tiedostaa äidin alkoholiongelmaa, sillä se ei välttämättä heijastu häiritsevästi perheen arkeen. Lapsen on vaikea ymmärtää syytä äidin poikkeavaan käyttäytymiseen, sillä äiti onnistuu usein pitämään alkoholiongelmansa piilossa. Äidin jatkuva väsyneisyys ja passiivinen olemus viittaavat kuitenkin siihen, että kaikki ei ole kunnossa lapsenkaan näkökulmasta. Alkoholiongelman salaamisen vuoksi äiti on usein poissa kotoa. Äidin jatkuvaan poissaoloon lapsi voi ajan mittaan tottua, sillä lapsella ei ole vertailukohtaa siihen miten paljon äidin tulisi olla läsnä hänen elämässään. Äidin jatkuva poissaolo voi tuntua lopulta normaalilta perhe-

elämältä. Kotona olevat ongelmat eivät välttämättä heijastu häiritsevästi lapsen koulunkäyntiin. Lieviä ongelmia voi kuitenkin ilmetä, esimerkiksi levottomuutta ja keskittymisvaikeuksia.

Äidin välinpitämätön käyttäytyminen ja tuen vähäisyys korostuvat seuraavassa episodissa:

Eriyisen raskaana Laura muistelee ala-asteelta sitä, kun hän joutui jättämään rakkaan harrastuksensa. Viidennellä luokalla Laura innostui pelaamaan lentopalloa. Laura oli ollut aina hyvä liikunnassa ja lentopallon kautta hän koki vahvaa onnistumisen tunnetta. Lopulta Laura pääsi pelaamaan lentopallojoukkueessa ja sielläkin hänen vahvuutensa pelaajana huomattiin. Lauraa pidettiin yhtenä joukkueen parhaimmista pelaajista. Harrastus jäi kuitenkin lyhyeen, sillä Lauralla ei ollut ketään kuka olisi hoitanut kuljetuksen treeneihin, tai ostanut tarvittavat välineet. Tuen puutteen vuoksi Laura joutui lopettamaan pelaamisen. Laura uskoo, että hänestä olisi voinut kehittyä todella taitava pelaaja, sillä hän oli lentopallossa hyvä jo aloittaessaan. Harrastuksen lopettaminen harmitti ja suututti Lauraa paljon, sillä hän ei voinut sille itse mitään.

Yläasteen alkuaikoina äidin alkoholiongelma pahentui ja näkyi arjessa enemmän. Alkoholinkäyttö oli jatkuvaa. Samoihin aikoihin myös Luran koulumenestys oli alkanut kärsiä, sillä hän ei enää jaksanut keskittyä. Aamuisin Laura oli väsynyt, sillä illat ja yöt menivät äidin ja isän riitoja kuunnellessa. Jatkuva äidin juominen aiheutti sanaharkkaa ja huutoa vanhempien välillä. Seuraavana aamuna tilanteet yleensä tasoittuivat, eikä edellisillan riidoista puhuttu sanaakaan. Riitojen lisäksi Laura muistaa ajatuksien harhailleen jatkuvasti huoleen äidistä. Kun äiti viimein tuli kotiin reissuiltaan humalassa, Laura usein saatteli hänet sänkyyn ja peitteli. Isä ei niinkään äidin kunnosta välittänyt. Jatkuva huoli riipaisi sydäntä ja Laura muistaa itkeneensä usein iltaisina ja öisin. Jatkuvan valvomisen ja huolehtimisen vuoksi Laura oli ajoittain yliväsynyt, eikä jaksanut mennä

kouluun aamulla. Poissaolojen määrä kasvoi ja väärennetyt allekirjoitukset tulivat tutuiksi Lauralle. Laura muistaa miten helppoa oli pyytää allekirjoitus äidiltä silloin, kun hän oli krapulassa. Äiti oli niin väsynyt, ettei edes jaksanut katsoa mitä allekirjoitti. Poissaolot eivät sen vuoksi olleet mikään ongelma Lauralle.

Äidin alkoholiongelman pahentuminen voi heijastua siihen, että erilaiset alkoholinkäytöstä johtuvat seuraukset ja ongelmatilanteet näkyvät enemmän perheen arjessa. Perheessä voi olla jatkuvia riitoja ja lapsi voi joutua huolehtimaan alkoholiongelmaisesta äidistään. Kotona olevat ongelmat voivat viedä lapselta kohtuuttomasti voimavaroja. Tämä voi heijastua siihen, että lapsi ei jaksakaan enää käydä koulua kunnolla. Kotona pahentuneet olosuhteet voivat näkyä esimerkiksi lisääntyneinä poissaoloina tai koulumenestyksen huonontumisena.

Yläasteella koulunkäyntiä enemmän Lauraa oli alkanut kiinnostaa kaverit ja pojat. Koulu oli hänelle välttämätöntä pakkoa, joka tuli suorittaa alta pois. Koulu oli lähinnä vain paikka viettää aikaa kavereiden kanssa. Yläasteella Laura kuului luokan ”koviksiin” ja suosittuihin. Heillä oli oma porukka, joka herätti koulussa aina huomiota ja se tuntui Laurasta hyvältä. Välitunnit menivät salaisella tupakkapaikalla ja ajoittainen lintsailu tuli myös tutuksi. Arkiset illat menivät kavereiden luona, eikä läksyille ollut enää aikaa. Laura muistaa tehneensä läksyt viime tingassa, tai kavereilta kopsaten. Viikonloput puolestaan alkoivat mennä kavereiden kanssa bileiden merkeissä, jolloin tupakka ja alkoholi astuivat kuvioihin. Lauran koti toimi viikonloppuisin usein paikkana, jossa bileet järjestettiin, ja jossa sai ”ryypätä ja rellestää”. Äiti oli paljon pois kotoa ja isä oli usein mökillä, minkä vuoksi kotibileiden järjestämiseen ei puututtu. Äidin käyttäytyminen oli täysin välinpitämätöntä, eikä hän laittanut Lauralle minkäänlaisia rajoja. Laura muistelee äidin tulleen muutaman kerran kesken juhlien kotiin ja liittyneen heidän seuraan viettämään iltaa ja juomaan. Laura nautti

vapauden tunteesta ja rajattomuudesta elämässään, sillä se mahdollisti sen, että hän sai mennä ja tulla miten halusi.

Näihin aikoihin Laura muistaa äidin olleen humalassa suorasanainen. Haukkumiset ja torut eivät olleet vierasta Lauralle. Koulunkäyntiin Laura ei muista äidin edelleenkään isommin puuttuneen. Erityisen raskaana Laura muistelee hetkiä, jolloin äiti kertoi suoraan Lauralle väsymyksestään ja masennuksestaan. Äiti uhkasi Lauraa itsemurhallaan useita kertoja. Lopulta Lauran äiti yritti itsemurhaa ottamalla yliannostuksen lääkkeitä, mutta hän pelastui lopulta. Äidin toilailut aiheuttivat suurta stressiä ja pelkoa Lauralle. Laura muistaa koulunkäyntiä motivoineen vain sen, että hän pääsisi hetkeksi pois kotoa ja saisi viettää aikaa kavereiden kanssa. Laura muistaa miten hyvältä tuntui, kun sai jotain muuta ajateltavaa ja tekemistä. Vaikka kotiolot eivät olleetkaan parhaat mahdolliset, Laura on sitä mieltä, ettei ole koskaan vihannut äitiään. Enemmän äidin toilailut aiheuttivat hänelle suurta häpeää ja huolta kuin vihaa. Selvin päin äiti oli mukava. Lauran mielestä äiti ei mahtanut käyttäytymiselleen mitään, sillä hän oli sairas ihminen.

Koulun merkitys voi näyttäytyä positiivisena, vaikka opiskelu ei itsessään kiinnostaisi. Koulussa on mahdollisuus viettää aikaa kavereiden kanssa ja koulun kautta saa muuta ajateltavaa ja tehtävää. Koulu mahdollistaa siten hetkeksi pakenemisen kotioloista. Yläasteella koulunkäyntiä enemmän alkaa usein kiinnostaa vastakkainen sukupuoli ja muut mielenkiintoisemmat asiat kuin koulunkäynti. Se miten alkoholiongelmaisen äidin lapsi eroaa suhteessa muihin, on rajojen löyhyys. Löyhien rajojen vuoksi lapsella on mahdollisuus viettää nuoruutta vapaasti. Koulunkäynti voi jäädä lapsella toiselle sijalle, kun mielenkiintoisemmat asiat mahdollistuvat ja sitä kautta vievät enimmäkseen ajan ja huomion. Äidin huomio kiinnittyy enemmän alkoholinkäytöstä johtuviin asioihin ja tilanteisiin kuin lapseen.

Laura sai elää vapaan nuoruuden, mutta hän ei mielestään ajautunut huonoille teille, vaikka koulunkäynti unohtui kavereiden rinnalla. Laura muistaa vetäneensä itse rajat hauskanpidolle. Hän oli kaveriporukassa se, joka piti huolta siitä, ettei muidenkaan hauskanpito mene yli. Huolenpito oli Lauralle luonnollista, sillä hän oli tottunut pitämään huolta myös äidistään kotona. Jälkeenpäin Laura on ymmärtänyt miksi nuoret ajautuvat käyttämään alkoholia. Muistaahan hän itsekin miten paljon helpotuksen tunnetta ja hyvää oloa alkoholi antoi. Helpotuksen tunnetta antoivat myös kaverit, sillä he olivat se tuki ja turva, jota Laura kaipasi, kun kotona tilanteet menivät huonommaksi.

Kahdeksannen luokan loppupuolella Laura havahtui siihen, että peruskoulun jälkeen hänelle jäisivät käteen vain huonot numerot ja heikot tulevaisuuden näkymät. Aika oli kulunut kaikkeen muuhun kuin koulunkäyntiin. Silloin hän päätti skarpata ja parantaa kouluarvosanojaan, jotta keskiarvo nousisi päättötodistuksessa. Päätös parantaa koulunkäyntiä oli täysin Lauran oma, eikä hän kokenut saavansa äidiltään tukea tai kannustusta. Tapahtunut ponnistelu oli hänen omaa motivaatiotaan ja halua menestyä paremmin tulevassa elämässään. Äidillä ei ollut siihen minkäänlaista osaa. Yläasteen päätyttyä ja todistuksen saatuaan Laura oli ylpeä itsestään ja hänestä tuntui hyvältä, kun hän oli nostanut roimasti keskiarvoaan. Äidiltään Laura jäi kaipaamaan huomiota ja kehuja parantuneesta koulumenestyksestä. Kehuja hän ei koskaan saanut.

Äidin välinpitämättömästä suhtautumisesta lapsen koulunkäyntiin ja erilaisista koulunkäynnin haasteista huolimatta lapsi voi lopulta selvitä koulusta hyvin. Huolenpidon puutteen vuoksi lapsi joutuu itsenäistymään aikaisemmin kuin muut lapset. Itsenäistymisen johdosta lapsi kykenee itse rakentamaan omat tavoitteensa ja motivaation koulunkäyntiin. Koulunkäynnin motivaation syy voi olla esimerkiksi halu rakentaa itselle parempi tulevaisuus. Huonokin koulumenestys voi muuttua hyväksi omaehtoisesti ilman tukea. Äidin

kannustaminen ja tuki ovat kuitenkin lapsen näkökulmasta ensiarvoisen tärkeitä ja niiden puuttuminen voi harmittaa vielä aikuisiälläkin.

Aikuisiällä Laura on pohtinut, mikä tekijä oli suurin siinä, että hän selvisi vaikeista ajoista ja onnistui skarppaamaan koulunkäynnissään. Laura uskoo kavereiden tuen olleen suuressa osassa selviytymisessä. Ja etenkin sen, ettei ajautunut huonoihin piireihin villin ja vapaan nuoruuden vuoksi. Koulunkäynnissä skarppaamisessa Lauraa auttoi hänen terve lapsuusaika ja silloin saatu hyvä kasvatus. Laura kokee, että hänellä oli hyvä pohja selviytyä äidin alkoholiongelman pahentumisen jälkeen. Laura ei ole koskaan ollut ihminen, joka masentuu helposti ja vaipuu negatiivisuuteen. Hän on aina uskonut parempaan tulevaisuuteen. Lisäksi Laura muistelee olleen luonteeltaan pikkuaikainen ja vahva. Jälkeenpäin Laura onkin pohtinut, että jos hänellä olisi ollut toisenlainen luonne, hänelle olisi voinut käydä huonommin. Laura kokee oman vahvan persoonsa auttaneen häntä elämässä. Aikuisiällä Laura muistelee liiallisen vapauden tuoneen kuitenkin joskus myös yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteita.

Aikuisuuden pohdinnoista heijastuu muutos ajatuksissa verrattuna tapahtumahetkiin. Nuorena vapaus voi tuntua hyvältä ja helpottavalta, kun saa tehdä mitä haluaa. Aikuisena näkökulma asiaan voi olla toinen. Aikuisiän pohdinnoista heijastuu se, että rajojen antamisen merkitys kasvatuksessa selkenee vasta myöhemmin. Lapsi ei välttämättä ymmärrä mikä on rajojen merkitys hänelle. Rajojen puuttuminen ei välttämättä ennusta kaidalta tieltä poistumista, sillä lapsi voi onnistua itse pärjäämään ja rajoittamaan elämäänsä. Tätä kautta itsenäisyys, vahva luonne ja oma persoona voivat olla selviytymisen keino. Myös kavereiden merkitys voi olla selviytymisessä suuri, sillä he korvaavat osaksi sitä puuttuvaa tukea, jota kotoa puuttuu. Välttämättä ei ole merkityksellistä se, että kavereille voi kertoa kotona vallitsevasta tilanteesta, sillä joskus jo pelkkä kavereiden läsnäolo voi riittää.

4.2 Markus ja heikko koulumenestys

Markuksen äidin lisäksi myös hänen isällä oli alkoholiongelma. Markus muistelee isän olleen usein humalassa äitiä kohtaan uhkaava ja väkivaltainen. Äidillä oli puolestaan tapana olla humalassa huomionhakuinen. Hänellä oli tapana valittaa, syytellä ja haukkua isää. Syyttelyn kohteeksi joutui ajoittain myös Markus itse. Markus muistaa elävästi miten pahalta tuntui nähdä, kun isä kävi käsiksi äitiin, eikä hän voinut tehdä asialle mitään. Markus kokee molempien vanhemman alkoholiongelman olleen vaikeaa, sillä olisi ollut helpotus jos toinen vanhempi olisi ollut tukena toisen alkoholisoituessa. Isän alkoholiongelman Markus koki olleen itsestäänselvyys, eikä hän nähnyt siinä mitään ihmeellistä. ”Isä nyt vaan on tuommoinen”, Markus usein mietti. Äidin alkoholiongelma tuntui puolestaan raskaammalta etenkin puuttuvan äidinrakkauden vuoksi. Ennen koulun alkua Markus muistaa äidin jättäneen hänet ajoittain yksin kotiin lähdettyään töihin. Ruokaa Markuksella oli aina, mutta hän muistaa olleensa peloissaan ja ihmeissään tilanteesta. Kotona ollessaan äiti oli etäinen. Markus ei muista äidin halailleen häntä koskaan. Koulusta ei edes puhuttu kotona.

Markus muistelee olleensa läpi koulunajan levoton ja häiritsevä oppilas. Hän oli se luokan kapinallinen, joka istui usein häiritsemisen ja kahinoinnin vuoksi jälki-istunnossa. Markus muistaa olleensa luonteeltaan ailahteleva. Yhtenä hetkenä kaikki oli hyvin, kunnes joku pieni häiriötekijä sai hänet hermostumaan. Markuksella oli koulukavereita, mutta hän ajautui myös usein erilaisiin tappeluihin ja sanaharkkoihin. Koulussa opiskelu ei kiinnostanut Markusta. Hän koki vahvaa luovuttamisen halua ja vihaa, jos tehtäviä ei ymmärtänyt heti. Vaikeuksia Markukselle aiheuttivat etenkin matematiikka ja lukukielet esimerkiksi historia ja äidinkieli, sillä hänelle oli todettu lukihäiriö. Kotona Markus olisi halunnut enemmän apua. Äiti ei

kannustanut millään tavalla koulunkäynnin suhteen, eikä häneltä saanut apua kotiläksyihin. Isän rooli koulunkäynnin suhteen oli huolehtia vain siitä, että Markus ehti ajoissa kouluun. Läksyt jäivät Markukselta usein kokonaan tekemättä. Vanhempainiltoihin kumpikaan vanhemmista ei ollut koskaan päässyt.

Lapselle äidin alkoholiongelman merkitys voi olla suurempi kuin isän, sillä äidin rooli on perheessä usein isää suurempi. Kotiolot voivat olla huonommat, kun molemmilla vanhemmilla on alkoholiongelma. Molempien vanhempien kiinnostuksen kohteita ohjaa tällöin usein alkoholi. Opettajan merkitys kasvaa, kun tukea ja huolenpitoa ei saa kotoa. Aina ei opettajakaan huomaa antaa tarvittavaa tukea lapselle, jolloin koulunkäyntiin voi tulla kohtuuttomia haasteita. Useat yhtäaikaiset ongelmat voivat aiheuttaa lapsessa suurta turhautumista, jos tukea ei löydy kotoa, eikä koulusta. Haasteet voivat näkyä koulussa esimerkiksi itsevarmuuden puuttumisena, saamattomuutena, huomionhakuisuutena tai ajoittaisena hermostuneisuutena ja aggressiivisena käyttäytymisenä.

Kuudennen luokan aikoihin opettaja huolestui Markuksen koulunkäynnin suhteen. Opettaja sanoi Markuksen jäävän luokalle, jos hän ei keskittyisi koulunkäyntiin. Äiti ei hyväksynyt asiaa kotona ollenkaan. Kuudennen luokan lopuksi Markus lopulta jäi luokalle ja joutui käymään kuudennen luokan uudelleen tarkkailuluokalla. Vuosi tarkkailuluokalla meni Markuksen mukaan kohtalaisesti, sillä opettaja oli tiukka. Opettaja piti huolen siitä, ettei kukaan myöhästellyt tunneilta, ja että kaikki onnistuivat lopulta tehtävissään. Markus muistaa miten hyvältä tuntui, kun oli aikuinen henkilö, joka laittoi hänelle rajat ja joka välitti hänen koulunkäynnistään. Viimein saadut rajat ja rutiinit tuntuivat Markuksen mielestä turvalliselta. Aikuisiällä Markus on pohtinut miten paljon hän kaipasi lapsena äidinrakkautta ja tukea koulunkäyntiin. Niiden avulla Markus olisi uskonut koulunkäynnin sujuneen paremmin.

Koulunkäynnin haasteet voivat olla niin suuria, ettei lapsi selviä yksin ilman muiden tukea. Tällöin lapsi tarvitsee henkilön, joka laittaa hänelle tiukat rajat koulunkäynnin suhteen ja joka antaa erityistä tukea sitä tarvittaessa. Opettajan merkitys kasvattajana suurenee, kun kotona ei huolehdita lapsen koulunkäynnistä. Äiti voi kieltää kokonaan itseltään sen, että oman lapsen koulunkäynti ei suju. Tällöin yhteistyö kodin ja koulun välillä ei toimi. Tässä tapauksessa tiukkaa kuria pitävä tarkkailuluokan opettaja toimi pelastajana koulunkäynnin suhteen. Hän oli henkilö, joka huomasi lapsen erityisen avun ja tuen tarpeen. Opettaja otti ohjat käteen ja piti huolen siitä, että koulunkäynti alkoi sujua.

Tarkkailuluokan ansiosta Markus onnistui parantamaan arvosanojaan, pääsi luokalta ja siirtyi yläasteelle. Koulunkäynti ei kuitenkaan enää yläasteella kiinnostanut Markusta. Hän oli usein levoton ja häiritsi tunneilla, minkä vuoksi jälki-istunnot olivat jälleen toistuvia. Markus koki olonsa haluttomaksi koulunkäynnin suhteen, minkä vuoksi hän myös lintsasi paljon. Motivaatiota ei ollut ollenkaan. Kotona Markus ei edelleenkään isommin tehnyt läksyjä ja muisteleekin päässeensä kokeista läpi lähinnä sen perusteella mitä koulussa oppi. Kotona oli Markuksen mielestä vaikea keskittyä kotiläksyihin. Siellä oli usein kova metakka ja musiikki tai TV pauhasi täysillä vanhempien juodessa. Lisäksi äiti ja isä riitelivät paljon äänekkäästi. Näihin aikoihin Markus huomasi vanhempiensa parisuhteen rakoilevan pahasti. Markus muistaa jopa toivoneensa vanhempien eroa, sillä riitely oli niin raakaa heidän välillään. Hyviä hetkiä ei ollut perheessä enää paljoa. Hän ajatteli, että olisi parasta, jos vanhemmat eroaisivat.

Kotona voi olla vaikea keskittyä koulutehtäviin, kun vanhempien riitely ja levottomuus häiritsevät keskittymistä. Lisäksi vanhemmat voivat olla humalassa kovaäänisiä ja kotona voi olla rauhatonta. Tässä tapauksessa koulumenestys oli parantunut hyvän opettajan ansiosta, mutta jälleen huonontunut koulun ja opettajan vaihtuessa. Yhtäaikainen kotoa ja koulusta saamatta jäänyt tuki, sekä

perheen ongelmat voivat siten heijastua siihen, ettei lapsen koulunkäynti suju lähes ollenkaan.

Seitsemännen luokan lopussa Markuksen vanhemmat lopulta erosivat. Eron jälkeen Markus jäi asumaan isän luokse, mutta hän kävi myös äidin luona säännöllisesti. Näihin aikoihin Markus muistaa isän ostaneen hänelle tietokoneen. Siitä lähtien Markus vietti paljon aikaa pelaamalla ja juttelemalla kavereiden kanssa internetissä. Internetin kautta Markus sai myös muutamia uusia kavereita. Koulusta päästyään hän muistaa menneensä tietokoneelle ja olleensa siellä melkein koko illan. Välit vanhempiin etääntyivät, sillä tietokone vei suuren ajan hänen vapaa-ajastaan. Markus oli kuitenkin tyytyväinen, sillä nyt hänellä oli mielekästä tekemistä. Ennen tietokonetta Markus muistaa olleensa kotona masentunut ja haluton tekemään mitään. Päivät saattoivat kulua maatessa ja nukkuessa. Kavereiden luona Markus vieraili, kun jaksoi.

Aikuisiällä Markus on pohtinut, että hän luultavasti yritti hakea huomiota koulussa häiritsevällä ja aggressiivisella käyttäytymisellään. Vielä nykyään Markus muistelee kouluun menon tuntuneen enemmänkin helpotukselta. Koulussa hänellä oli läsnä aikuiset ihmiset, selkeät rutiinit ja lämpöä mitä kotoa puuttui. Myöhemmin Markus on pohtinut sitä, mikä sai hänet jaksamaan eteenpäin elämässään ja koulunkäynnissään. Koko koulunajan Markus oli ollut mielestään keskivertoa huonompi oppilas. Käännekohtana koulunkäynnin suhteen hän ajattelee olleen tarkkailuluokalle siirtymisen. Sen kautta saatu tsemppaus ja vahva kuri auttoivat Markusta. Muilta opettajilta tai vanhemmilta tutuilta Markus ei muista saaneen tukea.

Tärkeänä osana elämää ja selviytymistä Markus pitää myös hänen kavereitaan, niin luokkakavereita kuin internetin kautta saatuja uusia kavereita. Markus muistelee tietokoneen ja siellä vietetyn ajan olleen vain positiivinen asia. Tietokoneen kautta hän kykeni pakenemaan kodin vaikeita hetkiä ja sai paljon muuta ajateltavaa. Koskaan Markus ei

kuitenkaan muista kertoneensa kenellekään vanhempiensa alkoholiongelmasta. Hän häpesi vanhempiaan suuresti, eikä halunnut muiden tietävän asiasta mitään. Läpi koulunkäynnin kavereiden kutsuminen kotiin oli vaikeaa, sillä koskaan ei tiennyt mikä tilanne kotona oli, ja mihin se johtaisi. Oli parempi, etteivät kaverit tulleet ollenkaan Markuksen luokse.

Vaikka koulu näyttäytyy tapahtumahetkellä enemmän negatiivisessa merkityksessä koulunkäynnin kiinnostuksen puutteen vuoksi, aikuisiällä merkitys voi muuttua positiivisemmaksi. Koulu korvaa niitä puuttuvia asioita, joita kotoa ei saa, esimerkiksi turvallisuutta ja aikuisten ihmisten tukea. Lapsen voi olla vaikea ymmärtää näiden merkitystä vielä lapsena. Selviytymistä ja jaksamista haasteiden keskellä voi auttaa, kun löytää jonkin itseä kiinnostavan asian tai harrastuksen. Tämän parissa voi viettää aikaa ja unohtaa hetkeksi perheen ongelmat. Tässä tapauksessa voimavarana on toiminut tietokone ja siellä vietetty aika, sekä koulukaverit. Koulukavereiden ja muiden kavereiden merkitys korostuu entisestään, kun tukea ja rakkautta ei saa kotoa eikä koulusta. Myös opettajan merkitys koulunkäynnin suhteen kasvaa, kun kotona vanhempien sitoutuminen lapsen koulunkäyntiin on mitätöntä.

4.3 Suorittaja-mallioppilas Sini

Sini muistaa osanneensa hieman lukea ja laskea ennen kouluun menoa. Hän oli ollut aina luonteeltaan ahkera. Kouluun meno ei sen vuoksi tuonut eteen vaikeuksia. Sinin mielestä koulunkäynti oli helppoa. Hän toi kotiin yleensä ysin ja kympin arvosanoja ja todistus oli aina täynnä kiitettäviä arvosanoja. Äiti ei kuitenkaan isommin huomionnut hyvää koulumenestystä. Äiti ei kehunut Siniä koskaan suoraan, tai näyttänyt

minkäänlaisia ylpeyden tuntemuksia. Menestystä ei myöskään koskaan palkittu. Mieleenpainuvana Sinille on kuitenkin jääneet ne kehuun täyteiset hetket, kun sukulaisia tai perhetuttavia oli kylässä. Näinä hetkinä äiti ihasteli Sinin lahjakkuutta ääneen, jolloin äidin ylpeyden saattoi aistia. Muulloin Sini ei vastaavia tuntemuksia saanut. Toisten kautta kehujen antaminen kummastutti häntä.

Sini ei muista saaneensa äidiltänsä isommin tukea ja rakkautta. Kotiläksyissä auttaminen oli vähäistä. Ylipäättänsä Sini muistelee kotiläksyjen tekemisen olleen usein haastavaa, sillä kotona vanhempien jatkuva riitely häiritsi keskittymistä. Sini toteaaakin hyvien arvosanojen olleen kovan työn takana, sillä kotona opiskelu vei häneltä paljon voimia. Suuremman arvon hyvälle koulumenestykselle Sini antaa koulussa tapahtuneelle opiskelulle. Siellä keskittyminen oli helppoa. Ajoittain Sini joutui pakenemaan kotoa, sillä äidin ja isän riidat paisuivat pelottavan suuriksi. Turvapaikaksi oli ajansaatossa muodostunut äidin veljen koti, jonne Sini pakeni tilanteiden pahentuessa. Sinin äidin veljen vaimo Arja oli psykologi, jonka kanssa Sini muistaa keskustelleen paljon kodin tilanteista. Arja oli ihminen, joka osasi keskustelujen aikana lohduttaa Siniä ja sai Sinin ymmärtämään asioita, sekä ajattelemaan positiivisemmin silloin, kun hän oli turhautunut.

Koulunkäynti voi sujua ongelmitta, vaikka äidillä on alkoholiongelma. Hyvä koulumenestys ei kuitenkaan poissulje sitä, miten tärkeää äidin kannustus lapselle on. Äidin kannustuksen puute voi olla jopa suurin haaste lapsen koulunkäynnissä, jos isältäkään ei saa tukea. Äidin antaman kannustuksen puute ja kotona oleva työrauhan puute voivat johtaa siihen, että koulutehtävien teko vaatii suurempaa ponnistelua ja vie kohtuuttomasti aikaa. Suurempi merkitys hyvään koulumenestykseen voi näin olla koulussa tapahtuvalla opiskelulla, sillä siellä häiriötekijät ovat poissa.

Vanhemmilta saadun vähäisen tuen vuoksi Sini muistaa itse kehittäneensä tavoitteensa koulunkäynnin suhteen ja toteuttaneen niitä itsenäisesti. Sini muistaa miten paljon hän olisi halunnut saada huomiota hyvästä koulumenestyksestään. Jälkeenpäin Sini on ymmärtänyt, että häntä kannusti ja motivoi kiitettävissä numeroissa vain vanhemmilta haettu hyväksyntä. Tätä hyväksyntää Sini ei kuitenkaan saanut, minkä vuoksi hän yritti entistä enemmän. Koulussa Sinin menestys ja motivaatio puolestaan huomattiin. Sinin mieleen on jäänyt etenkin se hetki, kun hän sai koulusta palkinnon siitä, että oli aina niin innokas ja reipas koulussa. Sinistä tuntui hyvältä, kun hänet huomattiin.

Läpi ala-asteen Sini oli ollut rauhallinen, ahkera ja tunnollinen oppilas. Yläasteelle siirryttyä koulumenestys jatkui edelleen keskivertoa paremmin. Ala-asteen aikoihin Sini ei ollut tiedostanut äitinsä alkoholiongelmia. Sini oli kuitenkin ihmetellyt sitä miksi äiti on niin poissaoleva ja hiljainen. Äiti siivosi ja laittoi ruokaa, kun jaksoi. Viikonloput menivät hänellä juodessa ja seuraava alkuviikko siitä toipuessa. Sinillä oli tapana siivota ja laittaa ruokaa, kun äiti oli liian väsynyt ja isä oli töissä. Lisäksi Sini muistaa olleensa perheessä se kuka otti vastuun äidistä, kun tilanne sitä vaati esimerkiksi, kun äidiltä menivät jalat alta. Sini koki, että jonkun perheessä oli otettava vastuu äidistä. Missään vaiheessa äiti ei antanut kiitosta asioista, joita Sini teki äidin tai kodin eteen. Sini yritti tehdä kaikkensa, että hänet huomattaisiin mutta turhaan. Huomionpuute sai Sinin yrittämään entistä enemmän.

Äidin vähäinen huomio ja kannustus voivat johtaa jatkuvaan tarpeeseen tulla huomatuksi. Jatkuvalle koulumenestyksen parantamisella lapsi voi hakea huomiota ja hyväksyntää äidiltään. Äidin välinpitämättömyys voi johtaa jopa koulumenestyksen paranemiseen, sillä lapsi kokee tarvetta tulla hyväksytyksi ja siten hän tekee kaikkensa sen eteen. Tällainen toiminta voi lopulta johtaa suorittavaan opiskeluun, jolloin tärkeintä on vain saada hyviä numeroita, eikä oppia asioita. Koulunkäynnin painopisteeksi muodostuu siten jatkuva

näyttämisenhalu. Kun lapsi ei saa huomiota koulunkäyntiinsä, voi hän ajautua hakemaan huomiota myös muiden asioiden kautta, esimerkiksi vapaaehtoisilla kotitöillä. Kiitoksen ja kehujen saaminen on lapsen näkökulmasta ensiarvoisen tärkeää. Ilman huomiota lapsen itseluottamus horjuu.

Äidin alkoholiongelman pahentuminen heijastui selvästi Sinin henkiseen jaksamiseen:

Yläasteella Sini oli alkanut huomata äitinsä olemuksen muuttuneen radikaalisti. Sinin tullessa kotiin äiti vain nukkui, tai katsoi katse kivettyneenä televisiota, eikä reagoanut millään tavalla Sinin kysymyksiin. Koulunkäynnissä Sinin äiti ei jaksanut auttaa ollenkaan. Äidin väsyneisyys ja juominen pahenivat lopulta niin pahaksi, että sosiaalityöntekijät tulivat vierailemaan perheessä. Sosiaalityöntekijät kertoivat äidille, että hänen on pidettävä huolta lapsistaan ja ettei yläasteikäisen tytön kuulu olla aikuinen ja perheenpää talossa. Äiti ei käynnistä riemastunut, vaan syytti siitä Siniä. Sosiaalityöntekijöiden käynnin jälkeen äidin juominen paheni entisestään. Myös äidin ja isän väliset riidat pahenivat. Sini joutui näkemään äitinsä heittelevän tavaroita isäänsä päin ja isänsä lyövän ja tönivän äitiään. Myös Sini joutui henkisen väkivallan kohteeksi, sillä äiti oli humalassa suorasanainen. Hyvää menestystä äiti ei edelleenkään huomioinut, mutta satunnaisista huonommista koearvosanoista hän kyllä aina huomautti.

Sini muistelee joutuneensa näihin aikoihin pitämään yhä enemmän huolta äidistään. Sini huolehti, että äiti pääsi illanviettojensa jälkeen nukkumaan ja päivällä Sini huolehti siitä, että äidillä oli kaikki hyvin. Kotona ei ollut enää hyvä olla ja Sini koki jatkuvaa pahaa oloa. Jatkuva paha olo kärjistyi masennukseksi ja kahdeksannenluokan loppupuolella Sini muistaa myös tyyliinsä muuttuneen vahvasti rokkarin tyyliseksi. Mustat vaatteet, vahvat meikit ja lävistykset alkoivat vallata hänen tyyliinsä. Myös lävistykset ja tatuoinnit olivat alkaneet kiinnostaa.

Samoihin aikoihin, kun Sinin tyyli oli alkanut muuttua, oli hän alkanut kulkea tiheään tahtiin terveydenhoitajan luona. Syyt olivat milloin mitäkin, mutta hänestä tuntui hyvältä jutella säännöllisesti jonkun aikuisen kanssa. Sini uskotteli itselleen, että hän kävi terveydenhoitajan luona vain tappaakseen aikaa ja jutellakseen. Terveydenhoitaja ei koskaan kysynyt kotioloista, eikä Sini ongelmista kertonut. Sinistä tuntui hyvältä, kun kavereiden lisäksi oli aikuinen johon saattoi tarpeen vaatiessa turvautua. Siniä ei häirinnyt ollenkaan, ettei terveydenhoitaja osannut päätellä vaikeita kotioloja. Hänen mielestään oli parempi, ettei kukaan saa tietää koulussa.

Aikuisen henkilön tuki voi olla selviytymisen kannalta merkittävä. Aikuisen tuki ei välttämättä tarkoita suoraa ongelmista puhumista. Joskus voi riittää, että aikuinen on läsnä ja saatavilla tarvittaessa, kuten tässä tapauksessa terveydenhoitaja. Toisaalta lasta voi auttaa myös suora ongelmista kertominen, kuten Sinin ja hänen tuttava psykologin välillä oli. Tällöin aikuinen voi laittaa asiat oikeisiin mittasuhteisiin ja antaa ymmärrystä lapselle silloin, kun oma ymmärrys ei riitä. Oli aikuinen kuka tahansa ja oli tuki millaista vain, on selvää, että aikuisen turva on lapselle tärkeää.

Koulukavereita Sinillä oli tarpeeksi. Enimmäkseen Sini liikkui muutaman kaverin kanssa, joilla oli myös hyvä koulumenestys. Heitä oli tapana kutsua hikipinkoiksi, mutta ei heitä kiusattu. Siniä ei kiusattu myöskään koulussa äidin alkoholiongelman vuoksi, sillä kukaan ei tiennyt asiasta. Sini muistaa miten tärkeää oli salata perheen ongelmat. Äidin alkoholiongelma herätti Sinissä suurta häpeää, eikä hän halunnut kertoa siitä kenellekään. Koulukavereita oli vaikea tuoda kotiin, kun ei voinut olla varma onko äiti selvin päin vai humalassa. Sini muistelee ajoittain murehtineen koulussa salaisuuden paljastumisesta. Salassapitäminen stressasi Siniä. Siniä harmitti etenkin se, ettei kavereita voinut pyytää yökylään, mikä oli koulukavereiden kesken suosittua. Kaverit ihmettelivät

sitä miksi Sinin luo ei voi mennä, mutta eivät sen vuoksi Siniä syrjineet tai kiusanneet.

Äidin alkoholiongelman salaamisen merkitys on suuri ja se voi näyttäytyä tarpeena suojella itseä, äitiä ja koko perhettä. Äidin alkoholiongelma voi aiheuttaa lapsessa pelkoa, että muut alkavat ongelman paljastuttua syrjimään tai kiusamaan koulussa. Äidin alkoholiongelman salaaminen voi aiheuttaa suurta stressiä.

Läpi yläasteen tilanteet pysyivät kotona samanlaisina. Yhdeksännen luokan aikoihin Sini tutustui itseään vanhempaan Mikkoon, jonka kanssa hän alkoi seurustella. Sini koki Mikon antaneen hänelle rakkautta ja turvallisuuden tunteita. Mikko oli henkilö, jolle Sini kykeni kertomaan äidistä kaiken ja joka silti ymmärsi häntä. Yhdeksännen luokan puolivälin aikoihin Sini muutti yhteen Mikon kanssa. Kotoa pois muuttaminen tuntui hänestä helpotukselta. Enää hänen ei tarvinnut nähdä jatkuvasti äitinsä juomista ja kotona vallitsevaa sekasortoa. Mikon Sini näkee ”pelastavana enkelinä”, jonka ansiosta hän pääsi pakoon kotoa ja pystyi keskittymään kouluun entistä paremmin. Peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo oli 9.5 ja Sini päätti jatkaa lukioon ystäviensä kanssa.

Kotoa pois muuton jälkeen nuoren ei tarvitse enää nähdä joka päivä perheen ongelmia. Kotoa pois muuttaminen voi siten toimia käännekohtana oman selviytymisen kannalta. Se voi tarjota uuden alun ja mahdollisuuden elämälle. Myös löytynyt seurustelukumppani voi toimia selviytymisen tukena. Häneltä saa tukea ja rakkautta, jota kotoa on usein puuttunut.

Yläasteajoilta Sinin mieleen on jäänyt elävästi valtava halu saada hyviä arvosanoja ja hyvä päättötodistus, jotta pääsee jatkamaan lukioon ja mahdollisesti yliopistoon. Mitä pidemmälle yläaste eteni,

sitä enemmän Sini pänttäsi ja pänttäsi, jotta saisi hyviä arvosanoja. Jälkeenpäin Sini on pohtinut miten kova suorittaja hänestä lopulta kehkeytyi. Tärkeintä oli saada hyviä numeroita, eikä niinkään oppia asioita tulevaisuutta varten. Hän muistelee olleensa luonteeltaan täydellisyyteen pyrkivä tyyppi. Jälkeenpäin Sini on pohtinut paljon menneisyyttään. Esimerkiksi tyylinmuutosta Sini ei ihmetellyt ollenkaan niihin aikoihin, mutta jälkeenpäin hän on pohtinut tyylinmuutoksen olleen jonkinlainen avunhuuto kotona pahentuneeseen tilanteeseen. Sini olisi halunnut jonkun huomaavan hänet. Lisäksi Sini on ymmärtänyt jatkuvat terveydenhoitajan käynnit olleen hänelle keino hakea hetimitäin aikuisen turvaa, eikä niinkään keino tappa aiaa, kuten hän oli aikaisemmin ajatellut

Alkoholiongelma voi johtaa äidin välinpitämättömyyteen lapsen koulunkäynnin suhteen. Koulunkäynnistä voi tulla lopulta ylisuorittamista ja täydellisyyteen pyrkimistä, jos lapsi ei koe tulevansa huomatuksi kotona. Motivaation syy on tällöin näyttämisen halu ja huomatuksi tulemisen tarve. Koulumenestys voi olla jopa huippuluokkaa. Jälleen tarinasta heijastuu ajatuksien muuntuminen tapahtumahetkestä aikuisuuteen. Tässä tapauksessa esimerkiksi tyylinmuutos oli tuntunut normaalilta tapahtumahetkellä. Aikuisiällä asia näkyi kuitenkin eri valossa. Aikuiselle vahva tyylinmuutos viesti halusta erottautua joukosta, tulla huomatuksi. Myös jatkuville käynneille terveydenhoitajan luona on löytynyt syy aikuisiällä. Syyksi on selvinnyt tarve saada aikuisen turvaa.

4.4 Keskiverto-oppilas Inka

Inkan koulunkäynti oli sujunut hänen mielestään koko opiskelujen ajan hyvin. Koulu oli ollut hänelle aina helppoa ja todistuksen keskiarvo oli

pysynyt tasaisen hyvänä läpi koulunkäynnin. Inka onkin pohtinut, ettei koe äidin alkoholiongelman vaikuttaneen suoraan hänen koulunkäyntiin, enemmänkin siihen miten kouluun kykeni panostamaan kotona. Kotiläksyissä ja kokeisiin lukemisessa Inka ei muista äidin auttaneen lähes ollenkaan. Isältään hän sai tukea joskus, kun isä sille päälle sattui. Huonoista numeroista vanhemmat osasivat puolestaan mainita aina ja he antoivat ymmärtää olevansa pettyneitä. Tämän vuoksi Inka ajatteli vanhempien olleen kiinnostuneita hänen koulunkäynnistään, mutta tarpeeksi se ei ollut. Inkalla olisi ollut tahtoa tehdä töitä koulun eteen, mutta puuttuva tuki vaikeutti asiaa. Inka ajatteleekin, että hän olisi voinut pärjätä koulussa keskivertoa paremminkin, jos kotoa olisi saanut enemmän kannustusta ja tukea.

Äidiltä saamatta jäänyt tuki voi johtaa siihen, ettei lapsi saa itsestään kaikkea irti. Potentiaalia voisi olla menestyä paremminkin, mutta puuttuva tuki ei anna mahdollisuutta parhaaseen mahdolliseen suoritukseen. Ajoittaiset huomautukset heikentyneestä koulumenestyksestä eivät myöskään edesauta opiskelua, jos positiiviset huomiot puuttuvat kokonaan.

Äidin juominen johti usein riitoihin ja sanaharkkoihin vanhempien välillä. Riidat eivät kuitenkaan olleet ainoa kotona häiritsevä asia, sillä Inka muistelee kotonaan olleen aina meneillään jotain. Yhtenä päivänä kotona oli kylässä mekastamassa outoja ihmisiä, toisena päivänä äiti oli muuten vain levoton. Kotona ei yksinkertaisesti ollut työrauhaa tehdä läksyjä. Koskaan äiti ei käyttäytynyt väkivaltaisesti. Enemmän äidin käyttäytyminen oli henkistä väkivaltaa, eli tiuskimista, huutoa tai torumista. Inkalle on jäänyt elävänä mieleen tilanne, jolloin äiti uhkasi lyödä Inkaa hänen viedessä viinapulloja piiloon. Silloin Inka oivalsi, että äidillä ei ole kaikki hyvin. Useimmiten äiti oli kotona omissa oloissaan. Hänellä ei ollut tapana osoittaa tunteita millään tavalla. Inka kokee olleensa aina isän tyttö. Puuttuva äidinrakkaus tuntuu pahalta hänestä vielä aikuisiälläkin.

Äidin alkoholiongelma voi aiheuttaa kotona tilanteita, jotka häiritsevät opiskelua. Humalassa äiti ei välttämättä itse tiedosta häiritsevänsä lastansa. Vanhempien riitely, humalainen käyttäytyminen tai outojen ihmisten vierailut voivat kuitenkin häiritä keskittymistä kotiläksyihin tai kokeisiin lukemiseen. Äidin alkoholinkäytöstä johtuvat tarpeet menevät usein etusijalle ja lapsi jää toiseksi.

Inkalla oli koulussa kavereita ja hän muistelee kouluun menon tuntuneen mukavalta, kun pääsi näkemään heitä. Kolmannella luokalla tilanne kuitenkin muuttui, sillä Inkaa alettiin kiusata koulussa. Kiusaaminen ei johtunut Inkan mielestä siitä, että äidillä oli alkoholiongelma, vaan siitä että hänen vaatteet ja koulureppu haisivat tupakalle. Kaverit olivat aina vierastaneet kylästelyä Inkan luona, minkä Inka uskoo johtuneen juuri siitä, että äiti poltti sisällä ja haju tarttui joka paikkaan. Inkaa hävetti suuresti, kun kaverit tulivat joskus käymään kotona ja äiti oli humalassa. Äidin käyttäytyminen oli humalassa ailahtelevaa, joten Inkaa pelotti, että äiti nolaa hänet. Vaikka Inkaa kiusattiin koulussa, oli hänellä edelleen muutamia kavereita. Näiden kavereiden kanssa Inka vietti paljon aikaa ja oli heillä myös ajoittain yökylässä. Inka sai mielestään kulkea ja mennä vapaasti. Äiti ei välittänyt, jos Inka tuli myöhään kotiin tai jos hän soitti jääneensä kaverin luo yöksi. Joskus nämä tilanteet kummastuttivat Inkaa ja hän olisi halunnut äitinsä olevan välittävämpi. Liika vapaus aiheutti hänessä ajoittain tunteita, ettei hänestä välitetty.

Äidin alkoholiongelma ei välttämättä aiheuta suoranaisesti kiusaamista, kuten Inkan tapauksessa. Lapsi voi kuitenkin pelätä, että äidin alkoholiongelman paljastuminen aiheuttaisi kiusaamista. Tämän vuoksi on tärkeää huolehtia, etteivät ongelmat tule esille koulussa. Koulukavereiden tuominen kotiin voi olla haastavaa tai mahdotonta. Vanhempien löyhät rajat voivat aiheuttaa lapsessa tunnetta, että hänestä ei välitetä tarpeeksi. Aina lapsi ei nauti vapauden tunteesta, kuten aikaisemmassa Laura tapauksessa. Vapauden ja rajattomuuden kokeminen on siten yksilöllistä.

Kiusaaminen pahentui ajan saatossa. Mitä pidemmälle kiusaaminen jatkui, sitä alakuloisemmaksi Inkan olotila muuttui. Lopulta myös ainoat jäljelle jääneet kaverit hylkäsivät hänet. Ajankuluessa Inka vetäytyi koulussa syrjään ja hän vältteli parhaansa mukaan huomiota. Inka ajatteli, että kukaan ei huomaisi kiusata häntä, jos hän olisi mahdollisimman näkymätön. Inka muistaa olleensa masentunut, sillä sekä koulussa että kotona hän koki olevansa yksinäinen. Jatkuva yksinäisyys johti lopulta Inkan itsetuhoisiin ajatuksiin, sillä hänellä ei ollut ketään kenen kanssa puhua. Näihin aikoihin Inka muistelee alkaneen myös hänen laihtumisensa. Ruoka ei vain maistunut. Lopulta terveydenhoitaja huomasi Inkan laihtuneen liian paljon. Hän oli selvästi alipainoinen ja jotain oli tehtävä. Terveydenhoitaja otti asian hoitaakseen.

Opettaja on jäänyt Inkan mieleen elävästi, sillä opettaja oli hänen ainoa turva ja pelastus koulussa. Opettaja oli se, joka kannusti Inkaa kirjoittamaan pahasta olostaan koulussa. Inka muistelee miten hyvältä tuntui, kun paha olo sai purkaa kirjoitelmien muotoon, sillä Inkalla ei ollut kavereita kenen kanssa jutella. Koulussa Inka kirjoitti omasta elämästään niin usein kun vain oli mahdollista. Opettaja huomasi tarinoiden olleen henkilökohtaisia, joten Inkan tarinoita ei koskaan luettu ääneen luokalle. Omia tarinoita Inka sai kirjoittaa läpi koulunkäynnin ja se tuntui hänestä hyvältä. Inka uskoo opettajan tietäneen miten paljon kirjoittaminen häntä helpotti. Kirjoittamista Inka jatkoi myös kotona. Joskus kirjoitukset olivat tarinoita, joihin oli kätkeyty omaa elämää, joskus ne olivat laulunsanoja tai runoja. Kirjoittamisen Inka kokee olleen hänen pelastuksena ja voimavaransa jaksaa läpi vaikeiden hetkien. Kirjoittaminen oli tehokas tapa purkaa paha mieltä.

Omasta elämästä tai pahasta olostaa kirjoittaminen voi olla kanava purkaa tunteita silloin, kun ei ole ketään kenen kanssa jutella asioista. Kirjoittaminen mahdollistaa omien tunteiden käsittelyn ja se voi helpottaa oloa suuresti.

Kirjoittaminen voi siten toimia keinona saada itselle voimaa ja tukea jaksamiseen.

Inkan kiusaaminen jatkui yläasteelle asti. Kiusaaminen oli lähinnä sanallista nimittelyä tai selän takana puhumista, mutta joskus myös fyysistä esimerkiksi tönimistä tai tavaroiden heittelyä. Inka muistaa hämärästi yläasteen olleen hänelle vaikeaa aikaa. Hän ei muista siitä ajasta paljoa. Kaikesta huolimatta Inka muistaa saaneensa kohtalaisen hyviä arvosanoja, jotka olivat vähintään kahdeksan luokkaa. Motivaation koulunkäyntiin Inka muistelee olleen oma vahva halu oppia. Koska kotoa ei tukea koulunkäyntiin saanut, muodosti Inka omat tavoitteensa opiskeluun. Kiusaaminen kuitenkin vaikeutti kouluarkea huomattavasti, sillä hän tuntenut millään tavalla viihtyvänsä koulussa.

Inka loi itselleen uuden roolin yläasteella, jotta hän pärjäsikin läpi koulupäivien. Inka pyrki olemaan koulussa mahdollisimman näkymätön ja huomaamaton. Tunneilla Inka vastasi ja puhui vain silloin, kun häneltä sitä pyydettiin. Muuten hän oli vain hiljaa ja itsekseen. Inka ei muista kuitenkaan koskaan vaipuneensa epätoivoon. Häntä lohdutti ajatus paremmasta tulevaisuudesta. Inka eli päivä kerrallaan ja haaveili toisenlaisesta paremmasta elämästä, joka häntä vielä odottaisi. Hän kirjoitti tästä uudesta elämästä usein. Inka päätti jo varhain itse valita täysin toisenlaisen elämän, kun äitinsä. Hän päätti ettei aio koskaan koskea alkoholiin. Aikuisiällä Inka myöntää hänellä olevan alkoholiongelma. Alkoholiongelmalla hän tarkoittaa ongelmaa, ettei hän voi juoda alkoholia ollenkaan.

Koulukiusaaminen voi häiritä koulunkäyntiä, sillä se estää koulussa viihtymisen. Koulun merkitys voi tällöin olla vain välttämätöntä pakkoa. Oma positiivinen asenne, vahva persoona ja halu menestyä koulussa voivat kuitenkin auttaa jaksamisessa erilaisten haasteiden keskellä ja siten toimia selviytymisen tukena. Äidin alkoholiongelma voi heijastua aikuisiälle omaan suhtautumiseen

alkoholiin. Kun on nähnyt alkoholin aiheuttavan perheessä vain harmia, voi olla vaikea itse käyttää sitä. Samoja virheitä ei halua toistaa omassa elämässä.

5 Johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena oli antaa tutkittaville oma ääni kertoa ainutlaatuisista kokemuksistaan. Äidin alkoholiongelma näytti heijastuneen lasten koulunkäyntiin ja opiskeluun eri tavoin. Peltoniemi (2003, 53) toteaa, että vanhemman alkoholinkäyttö aiheuttaa lapsen elämään ongelmia usein kiertoteitä pitkin. Lapsella voi olla huono koulumenestys, alhainen itsetunto tai hän voi kärsiä yleisesti sopeutumisongelmista. (Peltoniemi 2003, 53.) Tarinoiden kautta löytyi useita koulunkäyntiä ja opiskelua häiritseviä tekijöitä. Koulunkäyntiin liittyvät haasteet eivät johtuneet niinkään suoraan äidin alkoholiongelmasta, vaan siitä millaisia seurauksia ja ongelmatilanteita äidin alkoholiongelma aiheutti arjessa, perheessä ja sitä kautta lapsen elämässä.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää miten äidin alkoholiongelma oli heijastunut koulunkäyntiin. Kujasalon ja Nykäsen (2005, 66) mukaan perheen ongelmat heijastuvat koulunkäyntiin eri tavoin. Myös Hyttinen (1990, 61) toteaa lapsen perheen arjessa tapahtuvien asioiden heijastuvan kouluun. Tutkimustulokset tukevat näitä väitteitä, sillä silloin kun äidin alkoholiongelma oli hallittua, heijastui se selvästi vähemmän lapsen koulunkäyntiin ja opiskeluun. Äidin alkoholiongelman pahentuessa myös lasten koulunkäynnin haasteet lisääntyivät. Tällöin alkoholiongelma näkyi enemmän perheen arjessa, jonka vuoksi se ilmeisesti heijastui myös koulunkäyntiin enemmän.

Äidin alkoholiongelma oli heijastunut kaikkien tutkittavien koulunkäyntiin jollakin tapaa. Äidin alkoholiongelman ei voida sanoa tutkimustulosten mukaan kuitenkaan aiheuttavan yleisesti huonoa koulumenestystä. Koulumenestystä esiintyi laidasta laitaan, oli hyvää, keskivertoa ja huonoa. Yhteistä kaikille koulumenestyksen tasoille oli kuitenkin se, että äidin vähäinen tuki heijastui siihen omalla tavallaan. Yhdellä äidin vähäinen tuki sai aikaan valtavan halun

yrittää jatkuvasti paremmin. Hän sai aina hyviä numeroita, mutta hänestä kehkeytyi ajansaatossa opiskelujen suhteen suorittaja. Toisella äidin vähäinen tuki heijastui koulumenestykseen aiheuttaen jatkuvaa saamattomuutta ja luovuttamisen halua. Hänen itsevarmuus oli selvästi heikentynyt ja koulumenestys kärsinyt. Kolmannella äidin vähäinen tuki johti siihen, ettei hän pystynyt antamaan itsestään keskivertoa parempaa. Hän ei voinut hyödyntää omaa potentiaalia täysin, sillä hän ei saanut tukea sitä tarvittaessa. Toisaalta äidin vähäinen tuki johti myös siihen, että lapset kehittivät itse omat tavoitteet ja motivaation koulunkäyntiin. Tavoitteita he toteuttivat päämäärätietoisesti ja itsenäisesti.

Useat tutkittavat mainitsivat koulunkäyntiä häiritsevän erilaiset ongelmat. Tutkimustuloksista nousi esille keskittymisvaikeuksia, aggressiivisuutta, saamattomuutta, oppimisvaikeuksia ja ylivilkkautta. Nämä ongelmat johtivat useilla myös jälki-istuntoihin. Lisäksi useille tutkittavista oli kertynyt paljon poissaoloja koulusta. Syitä poissaoloihin ja lintsailuihin voi olla monia. Esimerkiksi valvotut yöt ja jatkuva huoli äidistä olivat heijastuneet väsymyksenä ja haluttomuutena koulunkäyntiin. Toisaalta myös perheen riidoista johtunut mielihäiriö aiheutti haluttomuutta olla koulussa. Kujasalo ja Nykänen (2005, 66) tukevat edellä olevia väitteitä, sillä heidän mukaan lapsella voi esiintyä koulussa epäsosiaalista käyttäytymistä esimerkiksi aggressiivisuutta, yliaktiivisuutta tai tilanteista eristäytymistä. Lapsi voi myös kärsiä erilaisista kouluvaikeuksista, kuten huonosta keskittymiskyvystä tai lukemaan oppimisen vaikeudesta.

Koulukavereiden merkitys näyttöytyi elämäntarinoissa suurena. Useat mainitsivat koulukavereiden olleen tärkeämpiä koulussa kuin itse koulunkäynti. Koulu nähtiin usein paikkana viettää aikaa kavereiden kanssa. Koulukaverit toimivat tukena ja turvana vaikeiden tilanteiden aikana. Moni mainitsi omaan selviytymiseen vaikuttaneen osaksi juuri kavereilta saadun tuen ja mahdollisuuden saada heidän kautta muuta ajateltavaa ja tekemistä. Merkitykselliseksi ei kuitenkaan noussut mahdollisuus keskustella kavereiden

kanssa kotona vallitsevasta tilanteesta. Tärkeämpänä näyttäytyi pitää ongelmat piilossa kavereilta koulussa.

Ilvan ja Roineen (2010, 35) mukaan lapsi voi joutua kiusatuksi jos alkoholiongelma tulee ilmi koulussa. Tässä tutkimuksessa ei suoranaista koulukiusaamisen yhteyttä äidin alkoholiongelmaan löytynyt. Koulukiusaamista esiintyi kahdella tutkittavista, mutta kiusaaminen johtui muista syistä. Syynä oli esimerkiksi se, että vaatteet ja koulutavarat haisivat tupakalle, tai se että vaatteet olivat vanhoja. Kiusaamista olisi siten voinut olla, vaikka äidillä ei olisi ollutkaan alkoholiongelmaa. Useita kuitenkin selvästi häiritsi pelko siitä, että koulussa muut lapset saisivat tietää äidin alkoholiongelmosta. Lapset olivat selvästi pohtineet sitä, että ongelmien paljastuminen voisi johtaa siihen, että heihin suhtauduttaisiin erilaisesti tai heitä alettaisiin kiusata.

Vaikka koulunkäynnissä näytti olevan erilaisia haasteita, oli koulun merkitys enimmäkseen positiivinen. Koulu nähtiin usein mahdollisuutena paeta hetkeksi kotona vallitsevia tilanteita ja ongelmia. Lisäksi koulun positiiviseen merkitykseen liitettiin koulukaverit ja aikuisilta saatu tuki, esimerkiksi opettaja tai kouluterveydenhoitaja. Koulusta löytyi selvästi kodin tilanteita tasapainottavia tekijöitä. Jollakin tapaa koulu jo itsessään oli siis selviytymiskeino, sillä sitä kautta lapset saivat elämäänsä muuta sisältöä. Myöhemmin paneudun selviytymiseen tarkemmin.

Toisen tutkimuskysymyksenäni tarkoituksena oli selvittää miten äidin alkoholiongelma oli heijastunut kotona opiskeluun. Tutkimustulosten mukaan äidin alkoholiongelma näytti heijastuneen enemmän kotona opiskeluun kuin koulussa menestymiseen tai siellä viihtymiseen. Äidin kyky sitoutua ja huolehtia koulunkäyntiin liittyvistä asioista oli selvästi heikentynyt alkoholiongelman vuoksi. Hiltusen, Kujalan ja Mattilan (2005, 77) mukaan lapsi tarvitsee äitiä kasvaessaan eri elämänalueiden tukena. Lapsi tarvitsee hoitoa, tukea, turvallisuutta, selkeitä rajoja, sekä apua arkipäiväisten asioiden hoitamisessa.

Lisäksi olennainen äidin tehtävä on toimia koulunkäynnin tukijana ja kannustajana.

Tutkimustulosten mukaan äidin alkoholiongelma heijastui selvästi hänen heikentyneeseen kykyynsä huolehtia lapsestaan, sekä kykyyn toimia koulunkäynnin tukijana ja kannustajana. Äidit olivat väsyneitä, passiivisia tai jatkuvasti poissa kotoa. Jokainen tutkittavista mainitsi tarinassaan opiskeluun liittyvän avun olleen vähintäänkin puutteellista äidin osalta, osa ei saanut apua ollenkaan. Puutteellinen avustaminen johti usein siihen, että kotiläksyt jäivät tekemättä kokonaan tai niiden tekemiseen meni kohtuuttomasti aikaa ja vaivaa. Myös yleisen koulunkäyntiin liittyvän tuen ja kannustuksen antamisen vähäisyyden jokainen tutkittavista mainitsi. Jos kannustusta annettiin, oli se enemmänkin rivien välistä luettavaa kuin suoraa. Yleisempää oli saada huomiota silloin, kun menestyi huonosti. Tulosten mukaan äidin antama tuki olisi ollut ensiarvoisen tärkeää ja osaa tuen puute harmitti vielä aikuisiälläkin.

Vaikka äidin antama tuki oli vähäistä tai puuttui kokonaan, ei se saanut ketään luovuttamaan opiskelujen suhteen lopullisesti. Useat muodostivat itse omat tavoitteensa, joita he toteuttivat omaehtoisesti. Hekin, joilla koulumenestys huononi äidin alkoholiongelman pahentuessa, halusivat lopulta parantaa kouluarvosanojaan omasta tahdostaan. Joitakin äidin vähäinen tuki jopa motivoi, sillä se synnytti heillä halun pärjätä entistä paremmin, jotta heidät huomattaisiin kotona. Jatkuvalle parempien arvosanojen hakemisella he yrittivät saada hyväksyntää. Vain yksi tutkittavista oli kokenut koulunkäynnin ylivoimaisen raskaana joutuessaan ponnistelemaan yksin. Hän koki jatkuvasti saamattomuuden tunteita ja oli lähes täysin haluton koulunkäynnin suhteen. Taitton (2010, 21-22) mukaan vanhemman alkoholiongelma voi alentaa lapsen itsetuntoa, joka voi heijastua myös koulunkäyntiin. Itsetunnon alenemiseen vaikuttavat vanhemman tuen ja turvan puuttuminen. Vähäisen kannustuksen vuoksi lapsi ei löydä omia voimavarojaan ja hyviä ominaisuuksiaan, jotka auttavat koulussa menestymisessä. (Taitto 2010, 21–22.) Tutkimustulokseni antavat asiasta valoisamman kuvan, sillä enimmäkseen lapset olivat löytäneet

voimavaransa ja motivaation omaehtoisesti opiskeluun, tai viimeistään opiskelumestystyksen parantamiseen, jos se oli lähtenyt huonompaan suuntaan.

Ilvan ja Roinen (2010, 35) mukaan perheissä, joissa käytetään liikaa alkoholia, on havaittavissa ongelmia ja haasteita, jotka toistuvat perheestä toiseen. 74 prosenttia lapsista koki arjessa jatkuvia riitoja. Yleisestä mielipahasta kärsi 64 prosenttia, turvattomuuden tunteista 53 prosenttia ja pelkoa vanhempaa kohtaan koki 37 prosenttia lapsista. (Ilva & Roine 2010, 35). Tutkimustulokseni tukevat tätä väitettä, sillä äidin alkoholiongelma aiheutti jokaisessa perheessä riitatilanteita tai yleistä sanaharkkaa. Osassa perheistä riitatilanteet eivät olleet jokapäiväisiä, mutta toisissa perheissä riidat olivat olleet osa normaalia arkea. Osa tutkittavista joutui itsekin riitojen keskelle, osa joutui katsomaan sivusta vanhempiensa riitelyä tai jopa väkivaltaa. Riitelyn lisäksi joidenkin kotona vallitsi ajoittain epämääräisiä tilanteita, esimerkiksi outoja vierailijoita, yleistä metakkaa tai levottomuutta. Kotiläksyjen tekeminen ja kokeisiin lukeminen koettiin siten haasteellisena, kun tarvittava työrauha puuttui. Lisäksi jatkuva riitely aiheutti osalle tutkittavista myös huolta vanhempien suhteesta ja perheestä, minkä vuoksi ajatukset harhailivat usein muissa kuin koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Tutkimustulosten mukaan kotona vallitsevat ongelmalliset tilanteet olivat selvästi heikentäneet lasten kykyä keskittyä opiskeluun.

Lapset voivat kokea jatkuvaa pelkoa ja huolta siitä, että alkoholiongelmaiselle vanhemmalle sattuu jotain paha (Kivitie-Kallio & Politi 2004, 158). Näin myös tutkimukseni mukaan, sillä useat tutkittavat mainitsivat ajautuneensa äidin huolehtijan ja tukijan rooliin. Heillä näkyi olevan suuri tarve pitää huolta äidistään esimerkiksi silloin, kun äiti tuli kotiin humaltuneena ravintolailloiltaan. Lisäksi tarvetta näkyi myös siivoamisessa ja ruoan laittamisessa silloin, kun äiti ei kyennyt. Joidenkin tutkittavien isät eivät näyttäneet kiinnostusta äidistä huolehtimiseen ollenkaan. Lapset ottivat usein vastuun äidistä, sillä kukaan muu ei sitä perheessä tehnyt. Kaikesta huolimatta tarinoista välittyi se miten tärkeä äiti lapselle oli. Vaikka äidin käyttäytyminen oli ajoittain välinpitämätöntä, ei se

näyttänyt heikentävän lapsen rakkautta äitiin. Aikuisiän pohdinnoista kuitenkin heijastui miten suuri pettymys äidin käyttäytymiseen oli. Puuttuva rakkaus äidiltä harmitti etenkin jälkeensä aikuisena.

Kujasalo ja Nykänen (2005, 64–65) toteavat alkoholiongelmasta puhumisen olevan kiellettyä koko perheessä. Tutkimuksessani tämä näkyy siinä, että äidin alkoholiongelma aiheutti selvää tarvetta suojella itseä ja perhettä ongelmien paljastumiselta. Salaamisen halu lähti enemmänkin lapsista itsestään, kuin äidin tai isän selvästä kiellosta puhua. Suurin vaikuttava tekijä siihen, miksi äidin alkoholiongelma haluttiin salata, oli häpeä äidistä. Salaamiseen vaikutti myös pelko siitä, että ongelmien paljastuminen aiheuttaisi myös ongelmia itselle esimerkiksi kiusatuksi joutumista. Koulukavereiden vieminen kotiin oli salaamisen vuoksi useilla haastavaa tai mahdotonta. Varmuutta siitä oliko äiti selvin päin ei ollut. Kahdella tutkittavista tilanne oli kuitenkin päinvastainen, sillä heidän kotinsa oli juuri se paikka, jossa kavereiden kanssa kokoonnuttiin. Heidän vanhemmat olivat usein poissa kotoa, jonka vuoksi asiaan ei puututtu ollenkaan. Äidin vastuuton ja välinpitämätön käyttäytyminen korostui, kun yhden tutkittavan äidillä oli tapana ajoittain liittyä nuorten seuraan viettämään aikaa ja ottamaan alkoholia itsekin.

Kolmannen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää sitä millaisia keinoja oli käytetty mahdollisista koulunkäyntiin liittyvistä haasteista selviämiseen. Ikonen (2000, 14) mukaan selviytymisessä on kyse siitä, että henkilö ymmärtää olevansa oman elämänsä muokkaaja. Jokainen muokkaa itseään ja ympäristöään omien mahdollisuuksien ja rajojen mukaan. Elämälle luodaan merkityksiä ja elämään luodaan jatkuvasti uutta sisältöä. (Ikonen 2000, 14.) Taitto (2010, 18) on pohtinut lapsen selviytymisen keinoja. Hänen mukaan lapsen selviytymiseen vaikuttavat lapsen persoonallisuus, kehitystaso vanhemman alkoholiongelman alkaessa, perheen ulkopuolinen tuki, sekä perheen lasten määrä. (Taitto 2010, 18.) Tarinoista löytyi monenlaisia keinoja selviytyä. Useita selviytymiskeinoja yhdisti mahdollisuus päästä pois kotoa ja saada jotain muuta ajateltavaa ja tehtävää. Jokainen oli löytänyt oman

selviytymiskeinonsa, mutta selvästi tarinan kertojat saivat voimaa näistä pienistäkin itselle tärkeistä hetkistä. Yhdelle oma mielikuvitus mahdollisti pääsyn hetkeksi kohti unelmia ja haaveita, joka lohdutti mieltä huonoina hetkinä. Toinen vietti aikaa mahdollisimman paljon kavereiden kanssa, sillä löyhät rajat mahdollistivat sen. Kolmas kirjoitti tunteistaan ja elämästään kirjoitelmia niin koulussa kuin kotona purkaakseen tunteita. Neljäs upposi tietokonemaailman pelien ja kavereiden keskelle. Myös terve lapsuus ja saatu hyvä kasvatus auttoivat osaa silloin, kun äidin alkoholiongelma pahentui.

Löytösen (2000, 102) mukaan selviytymisessä merkityksellistä on sosiaalinen tuki. Tutkimuksessani useat mainitsivat selviytymiseen vaikuttaneen jonkun aikuisen henkilön tuen. Aikuisena henkilönä toimivat esimerkiksi oma tuttava, kouluterveydenhoitaja, opettaja tai itseä vanhempi poikaystävä. Aikuinen toi selvästi lapsille turvaa ja huolenpitoa, mitä kotoa puuttui. Tutkittavat eivät hakeneet tietoisesti turvaa ja huolenpitoa, mutta kokivat sitä saatuaan sen tuntuneen hyvältä. Osa tutkittavista kertoi kotona olevista ongelmista aikuiselle ja sai sitä kautta helpotusta ja tukea, osa vain halusi keskustella aikuisen kanssa ilman, että kertoisi ongelmista ollenkaan. Oman selviytymisen taustalta ei kuitenkaan välttämättä tarvitse löytyä mitään itseä ulkopuolelta olevaa, sillä myös oma vahvuus ja persoona voivat yksistään riittää. Tarinoista heijastui se miten henkilöt esimerkiksi rakensivat itse omat rajansa hauskuudenpidolle, asettivat omat tavoitteet opiskelulle tai ajattelivat positiivisesti tulevaisuudesta. Holmila, Raitasalo, Autti-Rämö ja Notkola (2013, 37) toteavatkin, että lapsen selviytymisen tukena voi toimia hänen omat henkilökohtaiset ominaisuutensa.

Tutkimustulosten mukaan äidin alkoholiongelma heijastuu lapsen koulunkäyntiin aiheuttaen erilaisia haasteita. Tärkeänä loppuhuomiona tutkimustulokset heijastavat kuitenkin, että ovat kokemukset kuinka vaikeita tahansa, kaikesta voi selvitä. Tärkeintä on löytää itselle sopiva keino saada voimaa vaikeisiin hetkiin, sekä löytää ihmisiä lähelle tueksi ja avuksi. Tutkimustulosten mukaan äidin kyky huolehtia lapsen koulunkäynnistä heikkenee selvästi alkoholiongelman vuoksi. Tämän vuoksi on tärkeää, että jokaisella lapsella on

joku aikuinen henkilö kavereiden lisäksi, joka toimii omalta osaltaan koulunkäynnin tukijana. Opettajan merkitys tuen antajana ja kasvattajana myös korostuu. Myös muun koulun henkilökunnan tulee olla tietoisia siitä, että alkoholiongelmaisen vanhemman lapsi voi tarvita lisääpua ja tukea. Aikuisiän pohdinnoista heijastuu selvästi kaipuu tukeen, huolenpitoon ja siihen, että heidät huomattaisiin niin kotona kuin koulussa.

6 Pohdinta

Tässä luvussa pohdin ensin sitä miten tutkimukseeni valitut menetelmät lopulta sopivat tutkimukseeni. Sen jälkeen pohdin tutkimukseni luotettavuutta, eettisyyttä, sekä sitä mitä olisin voinut mahdollisesti tehdä toisin. Lopuksi pohdin tutkimukseni kokonaistarkoitusta ja sitä mikä on sen hyöty muille. Tuon myös esille mahdolliset jatkotutkimusaiheet, jotka heräsivät esille tutkimusprosessin aikana.

Valitsin tutkimukseni aineistonkeruutavaksi kirjoitetut omaelämäkerrat. Tutkittavat saivat kirjoittaa minulle joko sähköisesti tai perinteisen kirjeen kautta. Kuulan (2006, 176) mukaan sähköisesti tuotetuissa aineistoissa vähenee tutkijan läsnäoloon liittyvät häiriötekijät. Sähköisessä kommunikaatiossa ei ole läsnä valta-asemia, jotka muodostuvat visuaalisista ja ei-verbaalisista tekijöistä esimerkiksi haastattelutilanteessa. (Kuula 2006, 176.) Olin pohtinut tutkimusongelmaa muodostaessa, että tutkittavien voi olla helpompi kertoa henkilökohtaisista kokemuksista, jos tutkija ei ole läsnä tilanteessa. Aineistona kirjoitetut omaelämäkerrat osoittautuivat kuitenkin hieman haastavaksi aineistonkeruutavaksi. Useiden järjestöjen, yhdistysten ja erilaisten tukiryhmien kautta tutkittavia löytyi niukasti parin kuukauden etsinnän jälkeen. Kun tutkittavia ei löytynyt tarpeeksi, sain graduseminaarissa vinkin kokeilla sosiaalista mediaa tutkittavien etsinnässä. Tätä kautta löysin nopeasti loput tutkittavista alle viikossa. Sosiaalisen median suuren suosion ja käyttäjäkunnan vuoksi koen, että se toimii yhtenä hyvänä tutkittavien etsintäkanavana ja suosittelen sen hyödyntämistä nykypäivänä tutkimuksia tehdessä. Esimerkiksi Facebookin erilaisten ryhmien ja sivustojen kautta tavoittaa nopeasti suuren määrän ihmisiä. Facebookkia ja muita sosiaalisia medioita hyödyntäessä täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että sieltä löytyy edelleen suhteellisen nuoria ihmisiä.

Niukkaan osallistumishalukkuuteen vaikutti luultavasti myös henkilökohtainen aiheeni. Pohdin jälkepäin, että valikoituuko henkilökohtaisiin ja arkoihin aiheisiin helpommin niitä, jotka ovat selviytyneet menneistä haasteista hyvin, kuin niitä jotka kokevat haasteiden liaksi vahingoittaneen heitä aiheuttaen esimerkiksi omaa alkoholisoitumista, työttömyyttä tai syrjäytymistä. Voi olla, että on helpompi kertoa oma tarina, kun tietää selvinneensä hyvin. Myös Kuulan (2006, 136) mukaan ihmiset, jotka kokevat tutkimusaiheen liian arkaluontoiseksi eivät usein siihen osallistu. Toisaalta hän toteaa, että asioiden arkaluontoisuuden ja henkilökohtaisuuden rajan määrittely on aina lopulta yksilöllistä. (Kuula 2006, 136.) Vähäiseen osallistumishalukkuuteen on voinut vaikuttaa myös se, että rajasin aineiston vain kirjoitettuihin omaelämäkertoihin. Monet voivat kokea haasteelliseksi kirjoittaa kokemuksistaan tarinan muodossa, jos selvää juonta ei ole, tai asiayhteyksiä on vaikea löytää. Hyvänä lisänä aineistonkeruussa olisikin voinut toimia myös mahdollisuus haastatteluun. Eskolan ja Suorannan (1998, 181) mukaan laadullisen tutkimuksen aineiston ei tarvitse välttämättä olla suuri, sillä tutkimuksen tarkoituksena ei ole etsiä tilastollisia säännönmukaisuuksia tai keskimääräisiä yhteyksiä. Saadut tarinat olivat sisällöltään monipuolisia ja rikkaita ja riittivät mielestäni pro gradu työhön. Mahdollisissa jatkotutkimuksissa haastattelut lisänä toimisivat näin jälkeen päin ajateltuna hyvin ja voisivat siten laajentaa osallistumishalukkuutta ja näkökulmaa.

Remeksen ja Sajavaaran (2010, 231–232) mukaan tutkimukseen osallistujat voivat ymmärtää aiheen ja tarkoituksen toisin kuin tutkija on ajatellut. Suunnittelin kirjoituspyynnön huolellisesti, jotta tutkittavat ymmärtäisivät tutkimuksen tarkoituksen oikein. Halusin antaa tutkittaville vapauden kertoa omista mieleen jääneistä kokemuksistaan, minkä vuoksi valittu aineistonkeruu menetelmä sopi tutkimukseeni. Ohjasin aineistoa kuitenkin muutamalla apukysymyksellä joiden kannalta halusin varmistua siitä, että tutkittavat keskittyvät nimenomaan koulunkäynnin näkökulmaan. Koin, että ilman apukysymyksiä tutkittavat olisivat saattaneet kirjoittaa enemmän yleisiä kokemuksia siitä mitä alkoholiongelmainen äiti aiheutti heidän elämässään.

Apukysymysten tarkoitus oli toimia ohjenuorana, jotta tutkimusongelma ymmärrettäisiin oikein. Tein kuitenkin selväksi, että apukysymyksiin ei ollut pakko vastata sellaisenaan tai käyttää niitä ollenkaan. Saadut tarinat alkoivat perusopetuksen alkuajoilta, kuten pyysin ja päättyivät sen loppuun. Muutama tutkittava oli halunnut jatkaa tarinaansa vielä pidemmälle, mutta jätin ne osuudet analyysini ulkopuolelle, sillä ne eivät olleet olennaisia asioita tutkimusongelmani kannalta. Lisäksi tarinoista löytyi paljon muitakin kokemuksia, jotka eivät suoranaisesti liittyneet koulunkäynnin näkökulmaan. Ymmärrän kuitenkin, että voi olla haasteellista jättää kirjoittamatta muistakin kokemuksista ja tuntemuksista. Tutkimusongelman ulkopuolelle jääneet kokemukset ovat olleet jollakin tapaa merkityksellisiä tutkittavalle suhteessa hänen elämäntarinaansa.

Vignetet ovat yksi tapa tehdä narratiivista analyysiä. Mielestäni tämä tekniikka toimi aineistooni hyvin. Jo aineistoa ensimmäisiä kertoja lukiessani huomasin miten paljon samankaltaisia kokemuksia tutkittavilta löytyi ja ensimmäisiä juonirakenteita alkoi hahmottua mieleeni. Sain nopeasti ideoita siitä millaisia vignettejä saisin muodostettua näistä yhtenevistä tarinoista. Sain näihin neljään tarinaan upotettua niitä merkityksellisiä kokemuksia, joita tutkittavat tarinoissaan ilmensivät äidin alkoholi-ongelman heijastuksista heidän koulunkäyntiinsä. Tutkimusprosessin alkuvaiheessa tarkoitukseni oli käyttää vignettien lisäksi vielä teemoittelua. Näin jälkeempäin ajateltuna se, että jätin teemoittelun pois oli hyvä valinta, sillä mielestäni se olisi vain liiaksi toistanut jo käsiteltyjä asioita. Tutkimusongelman kannalta oleinen tieto löytyy jo selkeästi muodostetuista vigneteistä ja niiden analysoinnista.

Vignettejä muodostaessa pohdin paljon niiden luotettavuutta. Muodostin vignetet yhdistämällä yhteen tarinaan useamman tutkittavan kokemuksia. Tämän vuoksi pohdin pysyvätkö tarinat luotettavina, kun niitä rakennetaan uudelleen ja vaihtuuko asioiden merkitys, kun yhteen tarinaan on upotettu muidenkin kokemuksia. Spalding ja Phillips (2007, 961) toteavat, että vignetteihin sisältyy aina tutkijan tulkintaa asiasta. Vignetit ovat tutkijan rakentama versio tapahtuneesta. Pohdittaessa vignettien luotettavuutta sen

sijaan, että pohtisi kysymyksiä ”Onko se totta?” tai ”Tarjoaako se objektiivisen totuuden?”, tulisi pohtia kysymyksiä ”Voinko luottaa tähän?” ja ”Vastaako se minun kokemustani asiasta?”. Vignettien tehtävä ja arvo on siten kertoa tutkijan tulkinta persoonasta, kokemuksista ja tilanteista, joita tarinan kertojat ovat kirjoittaneet (Spalding & Phillips 2007, 961).

Olen myös pohtinut sitä mitä olisin voinut tehdä toisin tutkimuksessani ja mihin tutkimuksen osa-alueeseen liittyy kritiikkiä itseltäni. Huomasin vignettejä muodostaessa, että tarinoiden painopisteeksi oli muodostunut se millaisia haasteita äidin alkoholiongelma aiheutti koulunkäynnissä ja opiskelussa. Tutkimusongelman kannalta nämä haasteet olivat olennaisia asioita, mutta mielestäni hieman liian vähäiselle huomiolle jäivät ne selviytymiskeinot, joiden avulla mahdollisista haasteista oli selviydytty. Selviytymiskeinoja oli kerrottu tarinoissa, mutta ne olivat lähinnä vain lyhyitä loppuhuomioita tai lausahduksia tarinan keskellä. Lisäksi selviytymiskeinot liittyivät enemmän yleiseen selviytymiseen kuin selviytymiseen koulunkäynnin haasteista. Toisaalta sekä selviytyminen yleisellä tasolla, että koulunkäynnin haasteista selviytyminen liittyvät vahvasti toisiinsa. Jäin kuitenkin kaipaamaan syvempää pohdintaa myös koulunkäyntiin liittyvästä selviytymisen näkökulmasta, joka oli olennainen osa tutkimustani. Ilmeisesti olisin voinut ohjeistaa vielä tarkemmin kirjoituspyynnössä. Lisäksi tutkimuksen heikkona puolena näin sen, että osallistuneita miehiä oli vain yksi. Olin tiedostanut jo ennen aineistoa hankkiessani, että miesten tarinoita voi tulla vähemmän, mutta tavoitteenani oli saada miehiä tutkimukseeni enemmän kuin sain. Jostain syystä miehet eivät olleet halukkaita osallistumaan. Pohdinkin jälkeinpäin olisinko esimerkiksi haastattelulla saanut tutkimukseeni enemmän myös miehiä, ja että koituiko juuri kirjoittaminen heidän kohtalokseen.

Mikä oli lopulta tutkimukseni tarkoitus? Tutkimus antaa mahdollisuuden tutustua syvällisesti aiheeseen, joka on tällä hetkellä ajankohtainen naisten alkoholiongelmien lisääntyä. Alkoholinkäytöstä johtuvat haitat ovat tällä hetkellä ajankohtainen keskusteluaihe ja suunnitelmia niiden vähentämiseen

tehdään jatkuvasti (Päihdetilastollinen vuosikirja 2013, 18). Naisten alkoholiongelmien lisääntyessä on tärkeää paneutua syvällisesti sen aiheuttamiin haittoihin lapsen elämässä. Koulunkäynnin näkökulmani lisää tietoisuutta siitä millä tavalla perheen ongelmat heijastuvat muualle kuin kodin sisälle. Kouluhenkilökunta tarvitsee ajankohtaista tietoa ja ymmärrystä aiheeseen, jotta he voivat toiminnallaan puuttua tilanteisiin. Myös koulun ja kodin yhteistyön merkitys kasvaa, jos lapsi tarvitsee erityistä tukea opiskelussaan. Aiheesta löytyy tutkimustietoa tällä hetkellä niukasti.

Tutkimus antaa mahdollisuuden eläytyä aikuisten näkökulmaan siitä miten he ovat kokeneet äidin alkoholiongelman heijastuneen heidän koulunkäyntiinsä ja opiskeluun, ja siitä miten he ovat kokemuksistaan selvinneet. Brunerin (2003, 210) mukaan aikuisten näkökulma antaa tutkimukseen lisänä heidän omaa pohdintaa siitä, mikä tapahtumien, tilanteiden tai kokemusten merkitys on ollut heidän elämässään. (Bruner 2003, 210). Tätä merkitystä ei löydy todennäköisesti samalla tavalla, jos tutkittavana ovat lapset, jotka tällä hetkellä elävät tilanteessa. Tutkimustuloksista nousi selkeästi esille asioiden merkityksien muuntuminen tapahtumahetkestä aikuisuuteen. Aikuisten tulkintaan tapahtuneista oli selvästi tullut mukaan niin sanottua elämänviisautta, asioiden järjeistämistä ja tapahtumien merkityksien yhdistämistä. Aikuisen näkökulma tutkimuksessani oli siten hedelmällinen, sillä mukaan oli tullut selvästi tutkittavien omia johtopäätöksiä ja pohdintoja elämän tapahtumien merkityksistä suhteessa heidän elämäntarinaansa tutkijan tulkinnan lisäksi.

Haluan tutkimuksellani vahvistaa ja lisätä tietoa sekä ymmärrystä siitä, miten alkoholiongelmaisen vanhemman lapsi voitaisiin tunnistaa paremmin koulussa. Opettajat, koulukuraattorit, kouluterveydenhoitajat, sekä koulunkäynninohjaajat tarvitsevat tietoa tunnistamisen avuksi. Myös Peltoniemi (2003, 58) on pohtinut sitä, miten alkoholiongelmaisen vanhemman lapsi voidaan tunnistaa muiden lasten joukosta. Tunnistaminen on vaikeaa, sillä erilaiset oireet voivat kertoa yhtä hyvin muista ongelmista. Lisäksi tunnistamista vaikeuttaa lasten halu salata perheen ongelmat muilta. On olemassa kuitenkin tiettyjä piirteitä, joita on

syytä tarkkailla. Aggressiivisuuteen, tilanteista vetäytymiseen ja erilaisiin puolustusreaktioihin tulee kiinnittää tarkemmin huomiota koulussa. (Peltoniemi 2003, 58.)

Tutkimus antaa mielestäni valoisan kuvan siitä, että kaikesta voi selvittää kunhan löytää itselleen sopivia haasteita tasapainottavia tekijöitä ja voimavaroja elämään. Vanhemman tuen vähäisyyden vuoksi on tärkeää turvata lapsen kasvu ja kehitys korvaavalla tuella, esimerkiksi opettajan, kouluterveydenhoitajan, koulukuraattorin, koulunkäynninohjaajan tai sukulaisen erityisellä huomiolla. On tärkeää, että lapsen elämässä on läsnä joku aikuinen henkilö kavereiden lisäksi. Opettajan merkitys aikuisena henkilönä ja koulunkäynnistä huolehtijana tällöin korostuu.

Mahdolliset jatkotutkimusaiheet tulivat mieleeni tutkimukseen osallistujien kautta. Mieltäni jäi askarruttamaan vain yhden miehen näkökulma. Tämä yksi mies oli kokenut muita tutkittavia enemmän koulunkäynnin häiriintyneen äidin alkoholiongelman vuoksi. Toisaalta miehen molemmat vanhemmat olivat alkoholiongelmaisia, mikä on voinut vaikuttaa siihen, että haasteita oli hänellä enemmän. Yhden miehen perusteella ei voi millään tavalla vetää johtopäätöksiä asiasta mutta olisi mielenkiintoista tutkia syvällisesti onko eroavaisuuksia siihen miten pojat ja tytöt kokevat vanhemman alkoholiongelman. Tämän tutkimuksen kautta voitaisiin paremmin huomioida se, miten lapsia voidaan huomioida yksilöllisemmin auttamistyössä, jos omalla sukupuolella on merkitystä vanhemman alkoholiongelman kokemisessa. Toisaalta mieleeni juolahti aivan toisenlainen jatkotutkimusaihe, joka kimpoaa juuri siitä, kun tutkimukseeni osallistui vain yksi mies. Jo aikaisemmin olen törmännyt erilaisia tutkimuksia lukiessani siihen, että halukkaita tutkimukseen osallistuvia miehiä on usein naisia vähemmän. Mielenkiintoisena tutkimusaiheena voisi siten toimia se onko miesten osallistumishalukkuus erilaisiin tutkimuksiin naisia niukempaa. Ja toisaalta miten tätä osallistumishalukkuutta voitaisiin lisätä tai millä keinoilla miehiä voisi saada tutkimuksiin enemmän.

Lähdeluettelo

Ahlström, S. 2013. *Alkoholinkäyttö eri väestöryhmissä*. Teoksessa Peltoniemi, T. *Pääasiana alkoholi : Käyttö, haitat, hoito, politiikka nyt ja 2040*. Turku: Lundbeck, 69-73.

Alkoholijuomien matkustajatuonti 2013 - Resandeförseln av alkohol- drycker 2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Bruner, J. 2003. Self-making narratives. Teoksessa Fivush & C. A. Haden (toim.), *Autobiographical memory and the construction of a narrative self*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 3-28.

Christensen, H. B., & Bilenberg, N. 2000. Behavioural and emotional problems in children of alcoholic mothers and fathers. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 9(3), 219-226.

Conners, N., Bradley R., Mansell L., Liu J., Roberts T., Burgdorf K., & Herrell J. 2003. *Children of mothers with serious substance abuse problems: an accumulation of risk*. The American journal of drug and alcohol abuse. 29(4), 743-58.

Ely, M. 1997. *On writing qualitative research : Living by words*. London: Falmer Press.

Eskola, J., & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Fingerroos, O., & Haanpää, R. 2006. *Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä*. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A., & Peltonen,

U. Muistitietotutkimus : Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25-48.

Heikkinen, H. 2001. *Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena*. Teoksessa Aaltola, J., Valli, R., Eskola, J., Heikkinen, H. L. T., Ilmonen, K., Kiviniemi, K., Niikko, A. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin, 2, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 116-132.

Hiltunen, T., Kujala, V., & Mattila, K. 2005. *Näkyvä piilo : Päihdeongelmanaisen naisen matka haavoittuneesta lapsuudesta eheyteen*. Helsinki: Sininauhaliitto.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 2010. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Holmberg, T. 2003. *Lapset ja vanhempien päihdeongelma : Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville*. Helsinki: Lasten keskus.

Holmila, M. 1989. *Naisen alkoholismi – Mitä tutkimustieto siitä kertoo*. Teoksessa Suurla, L. *Nainen, alkoholi, elämä*. Hki: Kirjapaja, 51-66.

Holmila, M. 1992. *Kulkurin valssi on miesten tanssi : Naiset alkoholin suurkuluttajina*. Helsinki: VAPK-kustannus.

Holmila, M., Huhtanen, P., Martikainen, P., Mäkelä, P., & Virtanen, A. 2009. *Lasten alkoholinkäytön ja haittojen kehitys*. Teoksessa Lammi-Taskula, J., Karvonen, S., & Ahlström, S. (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 104-113.

Holmila, M., Raitasalo, K., Autti-Rämö, I., & Notkola, I-L. 2013. *Päihdeongelmaisten äitien lapset*. Teoksessa Warpenius, K., Holmila, M., Tigerstedt, C., Warpenius, K., Holmila, M., Tigerstedt, C., Warpenius, K. *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 36-47.

Hughes, R., & Huby, M. 2002. *The application of vignettes in social and nursing research*. Journal of Advanced Nursing, 37(4), 382-386.

Hyttinen, I. 1990. *Kun nainen juo : Naisten alkoholinkäyttö, alkoholin ongelmakäyttö ja hoito*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hänninen, V. 1999. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ikonen, T. 2000. *Tuhkasta uusi elämä – Selviytymisen teoreettiset ja käytännölliset lähtökohdat*. Helsinki: Yliopistopaino.

Ilva, M., & Roine, M. 2010. *Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä*. Teoksessa Roine, M., Ilva, M., & Takala, J. 2010. *Lapsuus päihteiden varjossa – Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä*, 26-38.

Immonen-Mokko, A. 2010. *"Elämää etsimässä" : Alkoholiperheen aikuisen lapsen koulussa, opinnoissa ja myöhemmässä elämässä selviytyminen sekä tuen tarve ja sen saavuttaminen*. Rovaniemi: Julkaisematon Pro gradu – tutkielma.

Itäpuisto, M. 2001. *Pullon varjosta valoon : Vanhempiansa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita*. Kuopio: Sosiaalitieteiden laitos, Kuopion yliopisto.

Itäpuisto, M. 2003. *Vanhempien alkoholiongelma, lasten ongelma*. Teoksessa Holmila, M., & Kantola, J. (toim.) *Pullonkauloja – Kirjoituksia alkoholistien läheisistä*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 30-51.

Itäpuisto, M. 2005. *Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta*. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Itäpuisto, M. 2008. *Pullon pohjimmaisat : Lapsi, perhe ja alkoholi*. Helsinki: Kirjapaja.

Karlsson, T., Kotovirta, E., Tigerstedt, C., Warpenius, K. 2013. *Alkoholi suomessa : Kulutus, haitat ja politiikkatoimet*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Karvo, M. 2008. *Kun äiti juo : Alkoholiongelmaisen äidin kanssa eläneiden lasten kokemuksia*. Rovaniemi: Julkaisematon Pro gradu –tutkielma

Kiiamaa, K., Liianmaa, K., Seppä, K., Alho, H., Aalto, M., 2010. *Alkoholiriippuvuus*. Helsinki: Duodecim.

Kiiamaa, K. 2013. *Alkoholiriippuvuuden biologiset tekijät*. Teoksessa Peltoniemi, T. *Pääasiana alkoholi : Käyttö, haitat, hoito, politiikka nyt ja 2040*. Turku: Lundbeck, 43-51.

Kivite-Kallio, S. & Politi J. 2012 Teoksessa Alapulli, H., Söderholm, A., Kivite-Kallio, S., Söderholm, A., & Kivite-Kallio, S. *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim

Kohonen, E. 2011. *Narratiivisuus – Vähän hyödynnetty lähestymistapa kauppatieteellisessä tutkimuksessa*. Teoksessa Puusa, A., Juuti, P. *Menetelmäviidakon raivaajat : Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: JTO, 196-205.

Kornblum, W., Julian, J., & Smith, C. D. 2009. *Social problems*. Upper Saddle River, N.J: Pearson Prentice Hall.

Koski-Jännes, A., & Hänninen, V. 2004. *Läheiseni on päihdeongelmainen*. Helsinki: Kirjapaja.

Kujala, T. 2008. *Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä*. Teoksessa Syrjäläinen, E., Eronen, A., & Värri, V. *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere: Tampere University Press, 13-39.

Kujasalo, A., & Nykänen, H. 2005. *Viinin viemää : Nainen alkoholin ansassa*. Helsinki: Kirjapaja.

Kuula, A. 2011. *Tutkimusetiikka : Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Lauerma, H. 2013. *Alkoholi väkivalta ja rikollisuus*. Teoksessa Peltoniemi, T. *Pääasiana alkoholi : Käyttö, haitat, hoito, politiikka nyt ja 2040*. Turku: Lundbeck, 74-79.

Lämsä, A. 2009. *Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä : Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa*. Oulu: Oulun yliopisto.

Löytönen, A. (2000). *Elämää pullon varjossa : Alkoholiperheen selviytyjä-lapset, identiteetin kehitys ja ongelmien kohtaaminen*. Jyväskylä: Tuope.

Moen, T. 2006. *Reflections on the Narrative Research Approach*. International Journal of Qualitative Methods 5 (4) December.

Nätkin, R. 2009. *Alkoholiongelmainen perheessä - vieras ja sopimaton*. Teoksessa Jallinoja, R. (toim.) *Vieras perheessä*. Tampere: Juvenes Print Oy, 63-83.

Oksanen, A. 2006. *Alkoholin vuosisata kolmivaiheisena kertomuksena*. Teoksessa Peltonen, M., Kuusi, H., Kilpiö, K., & Peltonen, M. 2006. *Alkoholin vuosisata : Suomalaisten alkoholiolojen vaiheita 1900-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pajulo, M. 2001. *Early motherhood at risk : Mothers with substance dependency*. Turku: Turun yliopisto.

Pakarinen, M. 1989. Runo. Teoksessa L. Suurla (toim.) *Nainen alkoholi ja elämä*. Jyväskylä: Gummerus, 9.

Pirskanen, H. 2011. *Alkoholi, isyys ja valta : Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa*. Helsinki: Väestöliitto.

Peltoniemi, T. 2003. *Lapsen elämä suomalaisessa alkoholiperheessä*. Teoksessa Holmila, M., & Kantola, J. (toim.) *Pullonkauloja – Kirjoituksia alkoholistien läheisistä*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 52-59.

Peltoniemi, T. 2010. *Saatesanat*. Teoksessa Ilva, M., Roine, M., & Takala, J (toim.) *Lapsuus päihteiden varjossa*. Helsinki. A-klinikkasäätiö, 2-4.

Pietarinen, J., Launis, V. 2002. *Etiikan luonne ja alueet*. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R., Pietarinen, J., Karjalainen, S., Launis, V., Pietarinen, J. *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 42-57.

Polkinghorne, D.E. 1995. *Narrative configuration in qualitative analysis*. Teoksessa J. Amos Hatch., & R. Wisniewski (toim.) *Life history and narrative*. London: Falmer Press, 5-23.

Portelli, A. 2002. *What makes oral history different?* Teoksessa Perks, R., & Thomson, A. (toim.) *The oral history reader*. London: Routledge, 63-74.

Pulkkinen, L. 1994. *Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee?* Teoksessa Virkki, J. (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY, 26-46.

Puusa, A., Juuti, P. 2011. *Mitä laadullinen tutkimus on?* Teoksessa Puusa, A., Juuti, P. *Menetelmäviidakon raivaajat : Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: JTO, 47-57.

Päihdetilastollinen vuosikirja 2011 : Alkoholi ja huumeet = statistisk årsbok om alkohol och narkotika 2011 = statistical yearbook of alcohol and drug statistics 2011 . Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Päihdetilastollinen vuosikirja 2013: Alkoholi ja huumeet - Statistisk årsbok om alkohol och narkotika 2013 - Yearbook of Alcohol and Drug Statistics 2013. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Rantala, T., Paananen, S., Salo, U., Laitinen, M., Uusitalo, T., Tuovila, S., Nurmi, K. E. 2008. *Narratiivikirja : Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Riessman, C. K. 2008. *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: SAGE Publications.

Roine, M., Ilva, M., & Takala, M. 2010. *Lapsuus päihteiden varjossa : Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä*. Helsinki: A-klinikkasäätiö.

Room, R.; Ferris, J.; Laslett, A.-M.; Livingston, M.; Mugavin, J.; Wilkinson, C. 2010. *The Drinker's Effect on the Social Environment: A Conceptual Framework for Studying Alcohol's Harm to Others*. *Int. J. Environ. Res. Public Health* , 7, 1855-1871.

Saarto, A. 2010. *Lapsikeskeinen päihdetyö kehittämis- ja tutkimushaasteena*. Teoksessa Ilva, M., Roine, M., & Takala, J (toim.) *Lapsuus päihteiden varjossa*. Helsinki. A-klinikkasäätiö, 6-7.

Seppä, K. 2013 *Alkoholinkäyttö Suomessa.*
<http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/111-alkoholinkaytto-suomessa> (luettu
 18.4.2013)

Simonen, J. 2013. *Lähentyvätkö naisten ja miesten juomatavat? Kvalitatiivinen tutkimus sukupuolesta ja juomisesta.* Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Spalding, N., & Phillips, T. 2007. *Exploring the Use of Vignettes: From Validity to Trustworthiness.* Qualitative health research. Sep;17(7): 954-962.

Suontausta-Kyläinpää, S. 2008. *Perhesalaisuudet : Vaikenemisesta vapauteen.* Helsinki: Minerva.

Syrjäläinen, E., Eronen, A., & Värri, V. 2007. *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin.* Tampere: Tampere University Press.

Syrjälä, L. 2010. *Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa.* Teoksessa Hakala, J. T., Eskola, J., Vastamäki, J., Siekkinen, K., Åhlberg, M., Ropo, E., Aaltola, J. 2010. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. virikkeitä aloittelevalle tutkijalle / I, metodin valinta ja aineiston keruu.* Jyväskylä: PS-kustannus, 247-58.

Taitto, A., & Pyykkö, L. 2002. *Huomaa lapsi : Päihdeongelma perheessä : Opaskirja lasten ja vanhempien vertaisryhmien vetäjille.* Helsinki: LK-kirjat.

Vilkko, A. 1997. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana : Naisen elämän kerronta ja luenta.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Österberg, E. 2013. *Alkoholin kulutus meillä ja maailmalla.* Teoksessa Peltoniemi, T. *Pääasiana alkoholi : Käyttö, haitat, hoito, politiikka nyt ja 2040.* Turku: Lundbeck, 17-23.

Liite 1

Lapin yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Pro gradu-tutkielma

Hei!

Teen Pro gradu tutkielmaa Lapin yliopistossa kasvatustieteiden tiedekunnassa aiheena *Alkoholiongelmaisen äidin lapsen koulussa selviytyminen*. Päätin lähestyä aihetta aikuisten kautta, jotka ovat eläneet perheessä, jossa äidillä on ollut alkoholiongelma. Tutkimus tuottaa tietoa vähän tutkitusta aiheesta ja sitä kautta se voi auttaa muita samassa tilanteessa olevia.

Pyydän sinua kirjoittamaan oman tarinasi minulle (kokemuksista, tuntemuksista, ajatuksista, asioista jotka koet tärkeäksi). Voit pohtia vastauksia esimerkiksi alla olevien kysymysten avulla. Kysymyksiä ei ole kuitenkaan pakko käyttää sellaisenaan, vaan voit kirjoittaa myös oman mielesi mukaan.

Tärkeintä on kirjoituksen sisältö, ei sen ulkoiset muotoseikat. Voit kirjoittaa joko sähköpostin tai kirjeen muodossa. Käsittelen tekstin ehdottoman luottamuksellisesti tutkimukselliseen tarkoitukseen. Henkilötietosi jäävät vain minun tietooni, eivätkä tule esille missään vaiheessa. Tutkielman edistymisen kannalta olisi tärkeää, että palauttaisit kertomuksesi 31.7.2013 mennessä.

Vastaan mielelläni, jos sinulla on kysyttävää tai tarvitset muuta ohjeistusta.

Apukysymyksiä

1. Miten äidin alkoholiongelma heijastui koulunkäyntiisi ja kotona opiskeluusi? (esimerkiksi menestyminen, motivaatio, koulussa viihtyminen, koulukaverit, kotiläksyt, äidin suhtautuminen ja tuki)
2. Miten selviydyit mahdollisista äidin alkoholiongelman aiheuttamista koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvistä haasteista? Millaisia keinoja käytit?

Koulunkäynti- ja opiskelukokemukset ajoittuvat ala- ja yläkoulu-aikaan (ala- ja yläasteelle).

Etukäteen kiittäen ajastasi ja mukavaa kesää!

Toivottaen

Anne Tarkka

Ohjaaja:
Tuija Turunen, KT